

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ · ΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

- Χρήστου Λεβάντα : Οί οικοδόμοι (άρθρο).
Ίωάνν. Παναγιωτοπούλου : Νέα Ποιήματα (ποίημα).
Στεφ. Μόρφη : Προς 'Ορειβάτιδα (ποίημα).
Πιπίνας Τσιμικάλη : Φθινοπωρινό (διήγημα).
Γιάννη Βαλασμίδη : Γοητεία (ποίημα).
Κ. Μ. Γερήνιου : "Ονειρον (ποίημα).
Πέτρου Γρανίτη : "Ενας θρήνος τὰ χαράματα (διήγημα).
Νέοι Ποιητές : Χρ. Δαπέργολα : Φαίδρας Τριανταφυλλάκη.
Φάνη Μιχαλόπουλου : Εύριπίδης (μελέτη).
"Ελλης λαμπρίδη : Θέση του Η. G. Wells στην "Αγγλική Λογοτεχνία
R. L. Stevenson : "Εφώτισεν ό θεός (ποίημα, μεταφρ. Τ. "Αγγρα).
Reiner—Maria—Rilke : "Αμφιβολία (ποίημα, μεταφρ. Μελισσάνθης).
Jean Moréas : Βιβλίο τέταρτο, Στροφή VIII (μεταφρ. Αίμ. Σ. Δάφνη)

Τ Ο Β Ι Β Λ Ι Ο

- "Αλλη Θρύλου : "Η ποίηση στην πεζογραφία.
"Ελλης Λαμπρίδη : Π. Πρεβελάκη, τό χρονικό μιὰς πολιτείας.

Τ Ο Θ Ε Α Τ Ρ Ο

- Γ. Πράτσια : "Ιδανικός σύζυγος, Σχολείο Κακογλωσσίας, Αϊθουσα
"Αναμονής.

Ειδήσεις, επίκαιρα θέματα και σημειώματα

ΧΡΟΝΟΣ Β΄
ΜΑΡΤΗΣ—ΑΠΡΙΛΗΣ

ΦΥΛΛΟ 1
ΤΙΜΗ ΔΡΧ 5

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΤΩΝΗΣ ΖΑΧΑΡΑΚΗΣ
ΟΔΟΣ ΠΑΤΗΣΙΩΝ 29 ΑΘΗΝΑΙ

ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΣΤΑΔΙΟΥ 48 Β

Συνδρομή για ένα χρόνο δρ. 120
Για τὸ ἔξωτερικό δολάρια 2

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Μ. Καραγάτση : Γιούγκερμαν Μυθιστόρημα—Κ. Καλαντζή : Πεπιμεζάδες—Α. Κόρακα : Τὰ Χελιδόνια Φεύγουν ποιήματα—Σ. Δέλφη : Τὸ τραγοῦδι τοῦ Παρνασσοῦ πραγματία—Γιατροῦκου : Μολιβιές τοῦ Χρόνου, ποιήματα—Γιωσέφ Ἐλιγιᾶ : Ποιήματα, Θεσσαλονίκη—Στρατή Τσίρκα : Λυρικό ταξίδι, ποιήματα—Ἐρ. Καριοφῆ : Τραγοῦδια τῆς ψυχῆς μου ποιήματα—Γ. Δούρα : Δέκα τραγοῦδια τῆς ἐλπίδας, ποιήματα—Α. Χαλᾶ : Τὸ ἀνώτατον ἰδεώδες τῆς Ἀρχαία Ἑλλάδος, μελέτη—Α. Χαλᾶ : Ποιὸς ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς Ἀρχαία Ἑλληνικῆς Πολιτείας. Μελέτη.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Νεοελληνικά Γράμματα» Ἀθήναι.—«Πνευματικὴ ζωὴ Ἀθῆναι.—Ἐκπαιδευτικὸν Δελτίον» Ἀθῆναι.—«Τὰ Ἡραία» Ἄργος.—«Μακεδονικὴς Ἡμέρες» Θεσσαλονίκη.—«Τὸ Νησί» Χίος.—«Ἐλευθερος Λόγος» Ἄργα.—«Ἐπτάνησος» Κέρκυρα.—«Φωνὴ τοῦ Αἰγίου» Αἴγιον.—«Ἐρευνα» Αἴγιον.—«Ἐλευθερία» Θεσσαλονίκη.

~~~~~  
**ΠΡΟΣΕΧΩΣ**

Κυκλοφορεῖ τὸ νέο βιβλίον

# Ω Σ Α Ν Ν Α

Τῆς κυρίας Μελισσάνθη

~~~~~

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
Διευθυντής: Τῶνης Ζαχαράκης

ΧΡΟΝΟΣ Β'

ΜΑΡΤΙΟΣ 1939

ΤΕΥΧΟΣ 1ov

ΟΙ ΟΙΚΟΔΟΜΟΙ

Ἄς σταματήσουμε μπροστὰ στοὺς σημερινούς τεχνίτες τοῦ δημιουργικοῦ λόγου, ἐκείνους ποὺ ζυμώνονται μὲ τὴ ζωὴ, ποὺ δὲ βρῖσκονται στὸ περιθώριό της καὶ ἄς ἀποκαλυφθοῦμε...

Ἐχει κάτι τὸ ὑπεράνθρωπο ἢ προσπάθειά τους! Τιτάνες ἀληθινοί, μάχονται μὲ τίς ἐναντιότητες μιᾶς κοσμογονικῆς ἐποχῆς γεμάτης ἀπὸ συγκλονιστικὰ ἀπρόοπτα, ἀπὸ σεισμικὲς δονήσεις ποὺ σκορπίζουν τὴν πιὸ θανάσιμη ἀγωνία γιὰ νὰ οἰκοδομήσουν τὰ ἰδανικά τους. Νὰ ἐκφράσουν τὸν ἐσωτερικό τους κόσμον, νὰ δουλέψουν γιὰ τὴν τέχνη, καὶ νὰ δώσουν ὅ,τι πιὸ εὐγενικό καὶ πιὸ ἱερὸ αἰσθάνονται γι' αὐτὲς μέσα στὴ ζωὴ τους. Μοιάζουν σὰν τοὺς θαλασσομάχους ἐκείνους, ποὺ παλεύουν μὲ τὰ κύματα στίς ἀπέραντες φουρτουνιασμένες θάλασσες, ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ κρατηθοῦν στὴν ἐπιφάνεια καὶ νὰ σωθοῦν. Μόνη διαφορὰ εἶνε ὅτι ἐτοῦτοι παλεύουν γιὰ νὰ σώσουν τὴν ἀσβεστη φλόγα ποὺ ὑπάρχει μέσα τους, γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ χτίσουν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ὑπαγορεύει ἢ καλλιτεχνική τους πνοή...

Ἄς ἴδωμε μερικοὶ πὼς εἶνε ὑπερήφανοι γιὰτὶ ζοῦνε μ' ὄλες τους τίς ἀσθήσεις τούτης τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐποχῆς. «Φιλολογικά» σχήματα. Λόγια ἀνθρώπων ποὺ εἶνε θρονιασμένοι σὲ θεωρεῖα κι' ἀπ' ἐκεῖ ἀσφαλισμένοι παρακολουθοῦν μὲ γαλήνη πραγματικοῦ θεατῆ τὸ τί γίγεται πάνω στὴ σκηνή, στὸ θέατρο τῆς ζωῆς. Ἄν ἦταν καὶ αὐτοὶ πάνω στὸ παλκοσένικο—κακὰ εἶνε τὰ ψέμματα—μπορεῖ νὰ μὴν τάλεγαν μὲ τόση εὐκολία τὰ γενναίψυχα αὐτὰ λόγια. Μπορεῖ κι' αὐτοί, ὅπως καὶ μεῖς ποὺ εἴμαστε σφιχτοδεμένοι μ' αὐτὰ

τὸ παλκοσένικο, πὸ αἰστανόμαστε βαθειὰ ὄλους τοὺς κραδασμοὺς, τοῦ γήινου κόσμου, ὅπως οἱ ταξειδιάριδες τὸ μπότζι τῶν καραβιῶν νὰ πάθαιναν τὸν ἴδιο ἴλιγγο καὶ νὰ σηκώνονται ψηλὰ τὰ μάτια σὲ μιὰ βουβή κι' ὀλόψυχη ἱκεσία γιὰ λίγη γαλήνη...

«Αἰῶνες θὰ περάσουν—εἶπε κάποιος—γιὰ νὰ δημιουργηθῆ τὸ μεγάλο ἔργο». Νὰ ἴδῃ ἡ νεοελληνικὴ πεζογραφία κεῖνο πὸ με τόσο καρδιοκτύπι περιμένει. Ἐνα μυθιστόρημα πὸ ἡ ἔκδοσή του θάνε ξεχωριστὸ γεγονός. Σταθμὸς μεγάλος. Χρυσὸς καρπὸς αἰσθητικῆς πληρότητας. Ἴσως νάχει δίκη... Κεῖνοι πὸ θὰ μπορούσαν νὰ τὸν δώσουν καὶ τώρα, πὸ ἔχουν στὴν ψυχὴ τους τὶς ἡφαιστειώδικες δυνάμεις, τὴν θεία ὕλη τῆς δημιουργίας χάνονται στὸ παλκοσένικο. Φθείρουν τὸν ἑαυτὸ τους στὸν καθημερινὸ μόχθο. Στενάζουν στὰ χαρακώματα τοῦ βιοπορισμοῦ. Πῶς νὰ τὸ δώσουν; Αὐτὸς ὁ ἀγῶνας δὲν πέρνει ἀπὸ «ἄδειες». Δὲν ἔχει διαλείμματα, δὲν σηκώνει «φιλολογία». Τοῦτοι πάλι πὸ εἶνε καθισμένοι στὰ θεωρεῖα, πὸ ἔχουν τὴν ἄνεση, πὸ δὲν βάζουν ἔννοιες γιὰ τὸν ἐπιούσιο, γιὰ τὸ σήμερα καὶ γιὰ τὸ αὔριο, γιὰ τὶς χίλιες ἀνάγκες πὸ τοὺς σφιχτοδένουν, δὲν ἔχουνε ψυχὴ, ἀλλὰ μόνο ἐγκέφαλο. Δουλεύουν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐρεθίσουν τὴ σκέψη τους καταφεύγουν σὲ κατάλληλα μέσα. Δανερίζονται τὰ καταπύγια τῆς βιβλιοθήκης τους, πυρώνουν τὴν φαντασία τους με τὸν τρόπο ἀκριβῶς πὸ φλογίζονται παροδικὰ ἀπ' αὐτὸν πὸ διαβάζουν—γιατὶ ἔχουν ἀνάγκη νὰ προστρέξουν σὲ τοῦτο—κρεμμύδι κάτω ἀπ' τὴν ἀμασχάλη τους. Ἔτσι ἡ γονιμότητά τους δὲν ἔχει βίωση. Πεθαίνουν τὰ δημιουργήματά τους πρὶν προφτάσουν νὰ ἀντικρύσουν τὴ ζωὴ... Ἔχουν μέσα τους οἱ καρποὶ τους τὸν ἴδιο τὸν θάνατο καὶ στὸ τέλος στρέφουν πάλι ἀγωνιώδικα τὰ βλέμματα πρὸς τὸ κενό... Αὐτὸ τὸ κενὸ πὸ πολεμᾶνε ἔχοντας πλούσια τὰ μέσα νὰ τὸ γεμίσουν, χρόνια τώρα, καὶ μένει πάντα ἀδυσώπητα κενό...

Ἄφθονα βιβλία, ἀλλὰ προσφορὰ ρηχὴ, θησιμαῖα... Θόρυβος, αὐτοκομπασμοί, ἔριδες. Ἐνὰς βγαίνει καὶ φωνάζει. Ρίχνει τὴν πρώτη πετριά. «Κάθισα κι' ἐξέτασα τὴν πεζογραφία τῶν τελευταίων χρόνων καὶ γύρισα πάλι στὸν Παπαδιαμάντη». Ἡ ἀποκήρυξη δὲ βασίζεται πέρα γιὰ πέρα στὰ πράγματα. Ἔχει μέσα της πολλὴν ἄρνηση. Ἴσως καὶ τὴν κακεντρέχεια τοῦ μὴ δημιουργοῦ. Εἶνε ὁμως ἀλήθεια πῶς δὲ μπόρεσε νὰ οἰκοδομηθῆ ἀτράνταχτο τὸ τεῖχος τῆς «συνέχισης». Οἱ κρίκοι πὸ δένουν τὸ χθὲς με τὸ σήμερα τῆς πεζο-

γραφικῆς μας ἐξέλιξης σπασμένοι καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα μόλις τα-νυζότανε στὸν ἀέρα ὁ κάβος τῆς πρόσδεσης φανερονότανε καὶ τὸ λαχάνιασμα. Ἡ προχειρότητα καὶ ἡ ἀναρχία. Καμμιά πίστη, στὸ νὰ δημιουργήσουμε κάτι δικό μας. Ἔργο πὸ νάχει τὴν ἀνώτερη σφραγίδα τὴν Ἑλληνικὴ. Μορφὲς ἀκόμα καινούργιες πὸ πᾶνε ὁμως ἀντιλημένες ἀπ' τὰ δικά μας χῶματα. Ἐγκατάλειψη τῆς γραφῆς μας καὶ στροφή πρὸς τὴ μόδα. Ὑπαγωγή τῆς Ἀθήνας κι' ἄς ἔχει ἐτούτη μικρὴ παράδοση στὸ γερασμένο Λονδίνο ἢ τὸ παρηκμασμένο Παρίσι.

Πῶς γράφουν οἱ μοντέρνοι Ἄγγλοι πεζογράφοι; Ποιὰ εἶνε ἡ ποίηση τοῦ Ἑλιοῦ;

Ἡ Ἑλλάδα νομίζει κανεὶς πῶς εἶνε μιὰ γαλλικὴ ἢ ἐγγλέζικη ἐπαρχία. Καὶ τὸ θεωροῦνε κατόρθωμα μερικοὶ πῶς μιμοῦνται τοὺς ξένους. Φτάνει πὸ δὲν μπορούνε νὰ τοὺς ποῦν ὅτι μιμοῦνται δικούς μας! Ἔτσι ἂν τὴ μιὰ μέρα στὴν ἄλλη κάνουμε ἀνώριμες σάλτσες κι' αὐτὴ ἡ «φρενήρης» πορεία μας ἔχει τὸν ἀντίτυπὸ της στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία πὸ δὲ μπορεῖ νὰ στερεώσει στὴν ἐξέλιξή της μιὰ γραμμὴ, ἕνα συνεχτικὸ δεσμὸ ἀπαραίτητο στὰ οἰκοδομήματα. Νὰ βάλουμε γαλλικὰ παράθυρα, ἀλλὰ νὰ χτίσουμε πρῶτα τοὺς τοίχους. Δὲν μπορεῖ νὰ μὴ δεχτοῦμε τὴν ξένη ἐπίδραση, ἀλλὰ νὰ ἀφομοιώσουμε τὰ καλά των στοιχεῖα, νὰ ὑφάνουμε με ξένο μαλλι—ὅταν δὲν ἔχουμε νὰ δημιουργήσουμε ὀλοτελα δικό μας, νὰ ἀνοίξουμε δικούς μας δρόμους—ἀλλὰ σὲ ἑλληνικὸ ἀργαλεῖο.

Φιάχνουν Γαλλικὰ παράθυρα χωρὶς νάχουν χτιστῆ οἱ τοῖχοι... Πῶς νὰ χτισθοῦν οἱ τοῖχοι;... Οἱ μαστοράδες, ἐκεῖνοι πὸ ξέρουν νὰ δουλέψουν τὸν πηλὸ τῆς βρίσκονται στὸ παλκοσένικο. Κεῖ πὸ ὀρθώνεται ζωντανὸ τὸ δράμα τοῦ βίου μ' ὅλες τὶς ἀνείπωτες λαχτάρες καὶ τὶς συναρπαστικὲς φάσεις του. Ὡς νὰ μπορούσαν ἐκεῖνοι νὰ πέρασαν γιὰ ἕνα διάστημα τὴν γαλήνη τῶν «θεατῶν» αὐτῶν πὸ ἀσχολοῦνται με τὴν τέχνη ὅπως ἄλλοι ξοδεύουν τὸν καιρὸ τους με τὸ ποδόσφαιρο... Θὰ γέμιζαν τὸ «κακὸ» αὐτὸ πὸ πασχίζουν ἐκεῖνοι μάταια νὰ γεμίσουν καὶ θὰ ὕψωναν με τὴ πίστῆ τους—πνοὴ ἀληθινὰ δημιουργικὴ—περίλαμπρα μνημεῖα τῆς ψυχῆς καὶ τῆς σκέψης τους...

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

1

Κοιμούνται οί νύχτες στά νερά τής μακρινής θαλάσσης,
 ἄδειες ἀπ' ἄστρα ἀνάστροφα κ' εὐκίνητα πανιά.
 Κ' εἶναι ὄλα μέσ' στήν σιωπηλή καί κρύαν ἀπανεμιὰ
 σάν πλήθη ἀπό κατάγυμνες κι' ἀπίθανες ἐκφράσεις

Καιροὶ ποὺ φεύγουν—'Ορφανές μνήμες—Θερμές συσπάσεις.
 *Ἦχοι καί θρήνοι ἀσώπαστοι. Στερνή παρηγοριὰ—
 —Περνοῦν οἱ νύχτες σκοτεινές με βήματα βαρειά
 καί πέφτουν στ' ἄσειστα νερά τής μακρινής θαλάσσης.

2

Θησαύρισμα ἀπό κρύσταλλα σπασμένα ὀλόγουρά 'μου :
 διάφανα τριαντάφυλλα, μνήμες ἄβροῦ τεχνίτη
 ποὺ λάμπουν σάν τὸν ἄδολο καί κρύον ἀποσπερίτη
 μέσ' στήν ὀρφάνια καί στή μοναξιά μου.

Μόνο ἓνα κύπελλο ἄμεμπτο στά χέρια μου ἔχει μείνει
 ποὺ, καθὼς πέφτει ἐπάνω του τὸ φέγγος τής ἐσπέρας,
 ἀνθίζει σάν χαμόγελο πονετικῆς μητέρας
 γεμάτο φῶς μακάριο καί γαλήνη.

Ι. Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΡΟΣ ΟΡΕΙΒΑΤΙΔΑ

Μὲ τὴν ἀλαφροσύνη τῆς ἀράχνης
 τ' ἀπόκρεμνο ἀνεβάζεις μονοπάτι,
 πάντ' ἀψηλά τὰ μάτια, καί ν' ἀδράχνεις
 τὰ θάμνα, ὠραία δορκάδα, πότε κάτι
 μέσ' στοῦ Πανός τ' ἀχνάρια σὰ νὰ ψάχνεις,
 σκυφτά νὰ περπατῆς, καί στή χιονάτη
 δροσοσταλιά νὰ βρέχεσαι τῆς πάχνης,
 ἀγέρινη, ὄνειρώδικη ὀπταπάτη.
 Τρέμουν τὰ φύλλα. Γρήγορα θὰ παίξει
 ὁ χορὸς τῶν σατύρων τὸ σουραῦλι
 καί στήν κοσμογονίαν αὐτὴ ὄυτε λέξη
 μὴ σοῦ ξεφύγη ἀπὸ τὰ περασμένα,
 μόνο στοῦ βάπτισμά σου ἐμπρός, κ' οἱ φαῦλοι
 καμμιά δουλειὰ δὲν ἔχουν με τὰ σένα.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΟΡΦΗΣ

ΦΘΙΝΟΠΩΡΙΝΟ

Μῆνα τώρα καί περισσότερο ἢ ἡσυχὴ πλατεῖα με τοὺς τριγύρω
 ἡσυχος δρόμους δὲ γνωρίζεται. Ρολὰ σηκώθηκαν με κρότο, πορτό-
 φυλλα ἀνοιξαν! διπλώνοντας, ἀποθήκες μακρυές καί σκοτεινές με
 μιὰ πράσινη πλάστιγκα ἢ κάθε μιὰ, φανήκαν ἔξαφνα.

Στὴν πλατεῖα ἀρχίζει ἀξημέρωτα τὸ βουητό. Τροχοὶ φορτωμέ-
 νων κάρρων ποὺ τὸ ξεχαρβάλωμά τους ξεκουφαίνει, γερὰ πατήματα
 μουλαριῶν, κουδούνια κάθε λογῆς κρεμασμένα στοὺς λαιμοὺς τῶν
 ζώων.

"Ἀνθρώποι με τὸ καμουτοῖκι στὸ χέρι, με γκέμια, με χαλινά,
 τρέχουν, φωνάζουν, βρίζονται βλαστημοῦν, διασταυρώνονται, ξε-
 φορτώνουν, ζυγίζουν κ' εὐκαιροὶ πιά χτυποῦν τὸ ζῶ νὰ προλάβουν
 γρήγορα κι' ἄλλη στράτα (1).

Κουβαλοῦν. Μῆνα καί περισσότερο κουβαλοῦν!

"Ὁ ἥλιος τώρα δὲν καίει πιά. Ἄπο πορτοκαλῆς, καυτερός,
 ἀνυπόφορος, ἔγινε κίτρινος, ἡσυχος, μαλακός.

"Ὅμως τὰ σημάδια του τᾶχει ἀφίσει! Στὸ φρυγανιασμένο χορ-
 τάρι δίπλα στοῦ βουνό, στά μαραμμένα φύλλα τῶν δέντρων, στά
 κεραμιδιὰ σκασμένα πρόσωπα, στά σουφρωμένα κατάμαυρα χέρια!

"Ἄς εἶναι εὐλογημένος ὁ ἥλιος τοῦ καλοκαιριοῦ! Ἐμαύρισε
 τὴ σταφίδα κ' ἔκαμε τὰ σῦκα ὀλόχρυσά, ἴδια φλωριά, γίνωσε
 τὰ μπουστάνια, ἐξέρανε τὶς ἐψιμίες, κι' ἀνοίγει τὶς ἄσπρες φουντί-
 τσες τοῦ μπαμπακιοῦ ποὺ ξεχύνονται ἀπάνω στοῦ ξερό καρύκι (2)
 στιλπνές κι' ἀνάσφρες, ἴδιο μετᾶξι, προσμένοντας τὰ μαυρισμένα
 καί σκληρὰ δάχτυλα.

Γιὰ τὸν πυρετὸ ποὺ δέρνει ἓνα μῆνα τώρα τὴ μικρὴ πλατεῖα
 ὄλα ἐτοιμάσθηκαν καί καρτεροῦν. Οἱ ἀποθήκες, τὰ κάρρα κ' ἡ πρά-
 σινη πλάστιγκα ποὺ θὰ πεῖ τὸν τελευταῖο λόγο, τὰ χρωματιστὰ
 τυπωμένα χαρτάκια, καί ἡ Ἄγροτικὴ. Ὅλα εἶναι στή θέση τους
 ἐκεῖ, περιμένουν ὡς ποὺ νὰ περάσει.

Κι' ἀνάμεσα στὶς φροντίδες αὐτές, ἀνάμεσα στά πηγαινοερχό-
 ματα καί στή βιασύνη, στά τευτέρια καί στά γεμάτα σακκιά, στη-

1) Στράτα=δρόμος, πήγαιμα ἢ ἐρχομός.

2) Καρύκι=τὸ καρῦδι τοῦ μπαμπακιοῦ.

ριγμένο στον ἄσχημο στόλο τοῦ τηλεγράφου, ξένο κι' ἀλλοιώτικο σ' ὄλα αὐτὰ στέκει τὸ πρόγραμμα τοῦ κινηματογράφου.

"Ἐνα γυναικεῖο κεφάλι ὀλόξανθο, μὲ ἄσπρο ὀλόστρωτο δέρμα δίχως ζαρωματιές, γελαστό καὶ χωρὶς καμμιὰ ἔννοια, ἕνα κεφάλι ὠραῖο, ἀπίστευτο, στέκεται καὶ κυτάει. "Ὁμως ἐκεῖ, στὴν πλατεία, δὲν τὸ προσέχει κανεὶς.

II

Τὸ σούρουπο βρίσκεται στὸ τέλος του, ἀρχινᾷ τὸ βράδυ.

Στὸν κάμπο τὸ πράσινο χρῶμα τῶν δέντρων καὶ τῶν ἀμπελιῶν δεξιὰ κι' ἀριστερὰ τοῦ δρόμου γίνεται σκοῦρο, σκοτεινό, κάτου ἀπὸ τὸ λαμπερὸ κομματάκι τῆς σελήνης στὴν ἄκρη τοῦ ξάστερου οὐρανοῦ.

Μακρυὰ, στὴν ἀπέραντη ἀμουδιὰ θορυβεῖ κάθε τόσο τὸ κῦμα. Κ' ἡ γῆ ἀποσταμένη πιά ἀπὸ τὸ μόχθο τῆς ἡμέρας κοιμᾶται. Κοιμᾶται κι' ἀνασαινει ἐλαφρὰ κ' ἡ ἀνάσσα τῆς ἀπλώνεται σ' ὄλον τὸν κάμπο κ' εὐωδιάζει ὄλα τὰ ἀρώματα. Χορτάρι ξερό καὶ μουστο φρεσκοπατημένο, καὶ τῆ γλυκεῖα μυρωδιὰ τοῦ σύκου ποὺ λιάζε-ται στ' ἀλώνια. Εὐωδιάζει τῆ μυρωδιὰ τῆς ντομάτας τῶν περιβολιῶν. Καὶ τοῦ θυμαριοῦ καὶ τῆς λιγιᾶς καὶ τοῦ βατόμουρου, κ' ἄλλες μικρὲς μυρωδίτσες ἀκαθόριστες ποὺ βγαίνουν σιγὰ καὶ δειλὰ μονάχα στὸν κάμπο, ὅταν ὁ ἥλιος ἔχει κρυφτεῖ καὶ σταματήσει ὁ ἀέρας, ὅταν ἀρχίσει τοῦ μούφου τὸ λάλημα καὶ τὸ ξεφωνητὸ τῶν βατράχων.

"Ὅλες τίς μυρωδιὲς εὐωδιάζει ἡ ἀνάσσα τῆς γῆς τῆ νύχτα. Κι' ὄλες μαζὺ ἐνωμένες ἔχουνε κάτι ἀπὸ τὸ ἄρωμα τῆς ἐκκλησιᾶς.

Στὸ μεγάλο δρόμο, στὴ δημοσιὰ, δύο μουλάρια περνοῦν σιγὰ πλάι-πλάι. Τὰ πέταλά τους χτυποῦν τίς πέτρες τοῦ δρόμου καθὼς τίς πατοῦν, καὶ σὲ κάθε περπατησιὰ σείνονται τὰ ἄδεια τουλού-μια ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ στὸ σαμάρι.

Οἱ καρβαλάρηδες δὲν εἶναι βιαστικοί. Τὸ τσιγάρο τους λάμπει στὸ σκοτάδι κ' οἱ κουβέντες τους εἶναι ἥσυχες κι' αὐτὲς ὅπως ὁ κάμπος κι' ὁ οὐρανός, κι' ἡ νύχτα.

"Ἐφέτος τὸ κρεντήρι πουλήθη δώδεκα δραχμὲς, κ' ἔχυνε ὁ μουστος. Μόνο λιγοστὰ ἦτανε τὰ σταφύλια. "Ἄς ἔχει δόξα ὁ Θεός. Καὶ τὰ γεννήματα καλούτσικα καὶ τὰ μποστάνια καλύτερα. Δυὸ χιλιάρικα ὡς τὴν ὥρα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ στρεμματάκι. Καὶ τὸ καρποῦζι καλά' τρεῖς δραχμὲς ἀπ' τὸ μποστάνι.

"Ἡ φωνὴ τους χάνεται λίγο-λίγο κ' οἱ πέτρες χτυποῦν ὄλο καὶ σιγώτερα κάτου ἀπ' τὰ πέταλα τῶν ζώων.

Ποῦ πηγαίνουν ; Μακρυὰ, κοντά ; Ποιὸς ξέρει πόσο θὰ τρέξει ἀκόμα τὸ μουλάρι ὡς ποὺ νὰ ξεκόψει ἀπὸ τῆ δημοσιὰ καὶ νὰ τραβῆξει τὸ μονοπάτι.

Στὴ μέση τοῦ χωραφιοῦ θὰ σταθεῖ σὲ κάτι σκοτεινότερο ἀπὸ τῆ νύχτα.

"Ἐνας σκύλος θὰ γαυγίσει χαρωπὰ καὶ θὰ τρέξει νὰ τριφεῖ στα πόδια τοῦ ζώου. Τὸ κακοφωτισμένο τετράγωνο ἄνοιγμα τοῦ χαμόγειου θ' ἀνοίξει τότε πιὸ πολὺ, ὡς κάτου στὸ χῶμα καὶ μιὰ γυναίκα θὰ βγεῖ κρατῶντας τὸ λυχνάρι ποὺ θὰ τρεμοσβύσει ἄξαφνα κάμποσες φορές.

Μέσα στὸ πλατὺ τάβλινο κρεβάτι, κάτου ἀπὸ τὸ κοκκινωπὸ φῶς τοῦ καντηλιοῦ κάμποσα κεφαλάκια κοιμοῦνται κ' ὄνειρεύονται ἕνα χαρτί χρωματιστὲς караμέλλες.

ΠΙΠΙΝΑ Δ. ΤΣΙΜΙΚΑΛΗ

Jean Moréas

BIBLIO ΤΕΤΑΡΤΟ ΣΤΡΟΦΗ VIII

"Ὅλα ὑποφέρεις τὰ δεινά, κι' ὅμως ἐσὺ γι' αὐτὴ
γελᾷς τὴν ἄγρια μοῖρα.

Χωρὶς νὰ ξέρης τὸ γιὰτι κι' ἀπὸ τὸ βράδυ ὡς τὸ πρωὶ
τραγοῦδια λὲς στὴ λύρα.

"Ὡ Ποιητὴ, κάποιος σοφὸς θὰ πῆ πὼς πάντα ἐσὺ γλεντᾷς
χωρὶς κι' ὀφέλεια πολλή.

Μὴν τὸν ἀκοῦς; ὁ 'Ἀπόλλωνας κ' οἱ Μοῦσες ποὺ ἀγαπᾷς
ἔχουνε μιὰ ὁμορφιὰ κι' αὐτοί.

"Ἄσε τοὺς ἄλλους νὰ γεννιοῦνται ἢ νὰ πεθαίνουν δῶ στὴ γῆ
—καὶ τοὺς καλοὺς καὶ τοὺς κακοὺς—

'Ἀφοῦ ἐδῶ κάτου τίποτα δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀφορμὴ
στοῦ τραγουδιοῦ σου τοὺς σκοποὺς.

(μετάφραση) ΑΙΜΙΛΙΑ ΣΤΕΦ. ΔΑΦΝΗ

Γ Ο Η Τ Ε Ι Α

Γλυκά πώς με νανούριζε ή ματιά σου
κι' έπλεα σέ γαλάζιο ώκεανό !
Χρυσόνειρον απόψε φωτεινό
πώς τρυφερά με τυλίγει ή γοητεία σου !

Ξάφνου κινάει σκληρή μιá σαΐτιά σου
και την καρδιά πληγώνει μου—πονώ !—
πικρός ό λόγος και δέν τόν λησμονώ
κι' άς με γοήτεψεν απόψε ή ματιά σου.

Μ' άκόμα σ' αγαπώ ! Κι' άν δέ στο λέω,
τά μάτια μου δέν παύουν νά μιλοϋν
στά χείλη σου πού μου χαμογελοϋν.

Έγώ άν σπαράζω μέσα μου κι' άν κλαίω
γλυκά ν' άκούω θέλω τή μιλιá σου
κι' ήλιαχιτίδες νά δένω στά μαλλιá σου.
ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΑΛΣΑΜΙΔΗΣ

Ο Ν Ε Ι Ρ Ο Ν

"Αχ, τί 'ταν αυτό τ' όνειρον !
Τι τρέξιμο, τί δρόμος !
Τρομάρες και χαρές μαζί
νά πού τελείωσε όμως.

Κυνηγητό στα σύννεφα
και γκρέμισμα στο βάθος,
και σαν φτερό στον άνεμο
δαρμένο από το πάθος.

Και τότε θάμβεμα χαράς
σ' όνειρευτά παλάτια
και τότε άνεμοστρόβιλος
κι' άμέτρητα κομμάτια.

Πολύ πιό πίσω είν' ή αύγή
κι' άργεί για νά βραδυάση·
τρέχει άπ' τή στάμνα το νερό...
Θέλει καιρό ν' άδειάση.

Μαυρίλα άπλώθη όλόγυρα,
τί γρήγορα πυκνώνει !
Σβυσμένες πίκρες και χαρές
"Αχ, τώρα πιά νυχτώνει.

Τό τρέξιμο σ' έκούρασε·
και τώρα πιά κοιμήσου·
αυτό δέν ήταν όνειρο,
αυτό 'ταν ή ζωή σου.
Κ. Μ. ΓΕΡΗΝΙΟΣ

ΕΝΑΣ ΘΡΗΝΟΣ ΤΑ ΧΑΡΑΜΑΤΑ

Δ ι ή γ η μ ο

Άπό τήν ήμέρα πού σκοτώθηκε ό Δημητρός, βαρϋ το πένθος
άπλώθηκε στο σπίτι. Στα παράθυρα τεντώθηκαν οι βαριές κουρτί-
νες, ό μεγάλος βενέτικος καθρέφτης σκεπάστηκε με μαυρο πέπλο,
τά μεταξωτά και τά καπέλα κλειδώθηκαν στη ντυλάπα και μο-
νάχα ή φωτογραφία του νέου, μιá μεγέθυνση με κάρβουνο, άγω-
νίζεται, μέσα από τή χρυσοκίτρινη κορνίζα της, με το πετρωμένο
γέλιο της, νά διασκορπίσει τήν περιχυμένη θλίψη.

Κι' οι τρεις ψυχές κινούνται σιωπηλές, σά φαντάσματα, με μιá
άρρωστη προσοικίωση στο μυχρό φως, κάθε μιá παραδομένη στη
δική της σκέψη.

Οι κινήσεις τους είναι νωθρές, τά πρόσωπα χλωμά και τά μά-
τια κουρασμένα, λές και το θεωρούν περιττό κόπο νά κινηθούν μέ-
σα στις κόγχες τους.

Η γριά, μάνα των δυό άλλωνω και πεθερά του πεθασμένου,
είναι τυφλή. Κάθεται ώρες όλόκληρες στη βαθουλή πολυθρόνα και
τά άψυχα μάτια της, καθώς είναι έπιμονα άνοιχτά και άκίνητα,
σου δίνουν τήν έντύπωση πώς είναι στηλωμένα σε κάποιο δραμα.

Η μικρότερη άδερφή, ξανθιά με παχιά χείλη κι' άνασηκωμένη
φιλήδονα τή μικρή μυτίτσα, χώνει πολλές φορές κατά το δειλινό
το ώραίο κεφαλάκι της ανάμεσα στις κουρτίνες, κι' άφήνει το γα-
λανό της βλέμμα νά χάνεται πέρα προς το νεκροταφείο, εκεί πού
ανάμεσα από μιá θολούρα φαντάζουν σαν παράξενα μαύρα κεριά
οι κορφές των κυπαρισίων.

Η πιό μεγάλη έχει ύφος επιβλητικό. Τά χείλη της είναι πάντα
με πείσμα κλειδωμένα. Τά λόγια της μετρημένα και άυστηρά σά
διαταγή. Στην κηφεία του άντρα της έχυσε λίγα δάκρυα, χωρίς
κλάματα και ύστερικές κραυγές, κι' ύστερα παραδόθηκε μ' έναν
άλόκοτο τρόπο στη θλίψη της, χωρίς ν' άφήσει ένα στεναγμό.

Στο σπίτι δέ γίνεται ποτέ λόγος για τόν σκοτωμένο. Σά ν' άχει
γίνει μεταξύ τους μιá σιωπηλή σύμβαση γι' αυτό, κι' είναι άρκετή
έγγύηση για τήν τήρησή της ή άυστηρή ματιά της μεγάλης άδερφής,
της Μairης. Είναι φανερό πώς τις δυό άδερφές τις χωρίζει κάποιο

κρυφό μίσος. Ἡ ὑποψία σὰ σερπετὸ κρύβεται στὴν καρδιά τῆς Μαίρης. Κι' ὅμως εἶναι σχεδὸν βέβαιη γιὰ τὴν ἐνοχὴ τῆς Ἄννας τῆς ἀδελφῆς τῆς. Ἡ χειροπιαστὴ ἀπόδειξη δὲν ἀπολείπει ὀλότελα. Γιατί ὁ κόσμος, ποῦ διαισθάνεται πάντα τὴν ἀλήθεια, τὸ ψηθῆρισε καὶ κι' ὁ ἀπόηχος ἔφθασε κι' ὡς τ' ἀφτιά τῆς Μαίρης, πὼς οἱ σχέσεις τοῦ ἄντρα τῆς καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς ἦταν ὑποίτες.

Μὰ κι' ὁ τρόπος ποῦ σκοτώθηκε ἐκεῖνος εἶναι μιὰ ἀπόδειξη. Βρέθηκε μὲ τσακισμένα τὰ κόκκαλα νὰ πλέει μέσα στοῦ αἵμα του κάτω ἀπὸ τὸ γκρεμό. Στὰ χέρια κρατοῦσε ἀκόμη σφιχτὰ ἓνα ἀγριολούλουδο. Φῶς φανερό. Τί ζητοῦσαν οἱ δυὸ τους στὴ μακρινὴ αὐτὴ ἐξοχὴ, χωρὶς νὰ ξέρει ἐκείνη ποῦ πῆγαιναν: Ὁ ἱππότης καὶ ἡ πριγκηπέσσα! Κι' ἔπρεπε, βλέπεις, νὰ τῆς φέροι ἀπὸ τὸ γκρεμὸ τὸ λουλούδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ θανάτου.

Ἦταν καλλίτερα, χίλλιες φορὲς καλλίτερα, νὰ εἶχε πεθάνει ἐκεῖ στὸν τόπο! Μὰ ἡ προδομένη ἀγάπη τῆς κι' ἡ προδομένη ἀξιοπρέπειά τῆς ἀνέχτηκαν ἐπὶ μιὰ βδομάδα τὶς περιποιήσεις, τὰ ξενύχτια καὶ τὰ κλάματα τῆς ἀδελφῆς στοῦ προσκεφάλι τοῦ ἐτοιμοθάνατου.

Βουβές, ὅπως πάντα κάθονται μπρὸς στοῦ τραπέζι καὶ τρῶνε. Τὸ μουχρὸ φῶς τῆς λάμπας κάνει πιὸ αἰσθητὴ τὴ θλιβερὴ σιωπὴ. Μόνο τῶν κουταλιῶν ὁ κρότος ἀκούεται μονότονα, σὰν πένθιμη νότα σὲ κάποια βουβὴ συμφωνία.

Ἡ Ἄννα βοηθεῖ τὴν τυφλὴ. Ἄρια καὶ ποῦ ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς:

— Πάρε.

Ἄποψε φαίνεται πιὸ παρὰ ποτὲ βυθισμένη στοὺς κρύφους λογισμοὺς τῆς. Κάποια στιγμή, καθὼς προσφέρει στὴν τυφλὴ μητέρα ψωμί, ἡ γλώσσα παραστρατεῖ.

— Πάρε, Δημητρ...

Δὲν τελειώνει τὴ λέξη Νοιώθει τὸ λάθος τῆς καὶ δαγκώνει τὰ παχειὰ τῆς χεῖλη.

Τὰ μάτια τῆς Μαίρης στηλώνονται πάνω τῆς βλοσυρά. Τὰ νοιώθει νὰ τὴν καίουν καὶ τὸ αἷμα τῆς ἀνεβαίνει ὄλο στοῦ κεφάλι καὶ τὴ ζαλίζει. Τὰ χέρια τῆς καθὼς κρατοῦν τὸ κουτάλι τρέμουν καὶ τὸ φαῖ χύνεται πάνω τῆς.

Ἡ Μαίρη ἀφήνει νὰ τῆς ξεφύγει ἀπὸ τὰ δόντια σὰν ἀφορισμὸς μιὰ βαρεῖα λέξη:

— Πρόστυχη!

Ἡ Ἄννα ἰδρώνει. Ἀγωνίζεται νὰ καταπιεῖ ἓνα λυγμό. Τὰ μά-

τια νοτίζουνται. Τὸ πορπάνο ξεχειλίζει καὶ πέφτουν ἀριές σὰ σταλαγματιές οἱ συλλαβές:

— Για... τί.. μὲ.. βρί... ζεις!

Τῆς Μαίρης τὰ μάτια πετοῦν φλόγες. Πᾶν νὰ πεταχτοῦν ὄξω ἀπὸ τὶς κόγχες. Τὰ χεῖλη τῆς στοῦ σφιχτὸ κλειδωμὰ τους τρεμουλιάζουν. Ὅλη τρεμουλιάζει καὶ φαίνεται ἔντονη ἡ προσπάθειά τῆς νὰ κρατηθεῖ, νὰ μὴ μιλήσει. Δὲν τὸ κατορθώνει καὶ ξεσπάει:

Ἐσύ, μωρή, τὸν σκότωσες καί... καί... Κάτι θέλει νὰ πεῖ γιὰ ἀμαρτωλές ἀγάπες, μὰ νοιώθει πὼς παραφέρεται καὶ ἀφήνει ἓνα παράξενο ἦχο, ἓνα ἄναρθρο μουγκρητὸ πληγωμένου θηρίου. Καὶ καθὼς εἶνε συνεπαρμένη ἀπὸ τὸ πάθος καὶ πρέπει κάπου νὰ ξεθυμάνει, χτυπάει ἀναξιότρεπα τὸ τραπέζι καὶ σηκώνεται ἀπὸ τὸ κάθισμα.

Τὸ τραπέζι ἀναποδογυρίζει καὶ τὰ πιάτα σπάζουν μ' ἓναν ἄγριο θόρυβο. Τὰ θρύψαλα σκορπίζονται ὀλόγυρα, ἡ γάτα τρυπώνει πίσω ἀπὸ τὴν πολυθρόνα. Ἡ Ἄννα φεύγει γρήγορα καὶ κλείεται στὴν κάμαρα. Ἡ Μαίρη συνέρχεται. Νοιώθει πὼς παραφέρθηκε. Δαγκώνει τὰ χεῖλη τῆς ὥσπου ματώνουν. Μένει νὰ κυττάζει σὰν ἀποβλακωμένη χάμω τὰ συντρίμια. Ἡ μάνα ἔχει διάπλατα ἀνοιγμένα στοῦ κενὸ τὰ ἄψυχα μάτια τῆς ἐκστατικά, σηκώνει τὰ χέρια σὰ νὰ θέλει νὰ ἀρπαχτεῖ ἀπὸ κάπου, τὰ γόνατά τῆς τρέμουν καὶ ἡ φωνὴ τῆς βγαίνει σὰν κλάμα:

— Τί πάθατε, τί πάθατε ἀπόψε!

Εἶναι τάχα ὀλόγυρα ἓνα σκοτάδι, πυκνὸ σὰν τὴν κόλαση. Κ' εἶναι σὰν νὰ βουλιάζει ἡ Μαίρη καὶ νὰ πνίγεται μέσα στοῦ βαθὺ σκοτάδι. Πάει νὰ φωνάξει κ' ἡ φωνὴ τῆς πλαντᾷ, πάει νὰ πιασεῖ ἀπὸ κάπου κι' ὄλα φευγαλέα χάνονται μέσα ἀπὸ τὰ χέρια τῆς.

Ἡ καρδιά τῆς σταματᾷ, ἡ ἀνάσα τῆς κόβεται.

Ἀξαφνα ἀπὸ κάποιαν Ἀνατολὴ ἀρχίζει νὰ ροδίζει ἓνα γλυκὸ φῶς. Εἶναι μιὰ πανώρια Αὐγούλα, ποῦ ἀναβρῶζει ἀπὸ κάποια μουσικὴ πηγὴ καὶ πλημμυρίζει τὸν τόπο μελωδικὰ σὰ θεῖα μουσικὴ.

Καὶ μέσα στὴν ἀποθέωση τῶν παρθενικῶν χρωμάτων ἀρχίζει νὰ ἰχνογραφίζεται ἀχνὸ καὶ θαμπὸ στὴν ἀρχὴ καὶ σιγὰ σιγὰ πιὸ ἔντονο καὶ φανταχτερὸ ἓνα δράμα. Εἶναι μιὰ κοπέλλα ντυμένη σὰ κάταστρα, σὰ ν' ἀναδύεται ἀπὸ κάποια παραδεισία γοητεία.

Στὸ πρόσωπό τῆς εἶνε περιχυμένη μιὰ ἄρυτη γαλήνη, ποῦ λὲς καὶ τὴ βλέπεις νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀγνὴ καρδιά καὶ τὴν ἥσυχη συνείδηση τῆς κοπέλλας.

Ἡ Μαίρη μένει γιὰ λίγο ἐκστατικὴ. Σὰ γνωστὴ τῆς φαίνεται ἡ

κοπέλλα. Οί αισθήσεις της μπερδεύονται. Μέσα από τη φαντασία της περνούν παραστάσεις μιᾶς ζωῆς πού δὲν τὴν ἔχει ζήσει. Ὑστερα σὰ νὰ νοιώθει τὸν ἑαυτό της νικημένο σὲ κάποιον ἀγῶνα. Ἡ ἐντύπωση τῆς νικημένης μεταβάλλεται σὲ τύψη γιὰ κάτι τὸ ἀκαθόριστο. Θέλει νὰ ἐξιλεωθεῖ. Θέλει νὰ γονατίσει. Ἐνας παράξενος φόβος τὴν κυριεύει. Μιά τρεμούλα... καὶ σωριάζεται χάμω.

Ξυπνάει.

Ἐχει χάση τὸ νόημα τόπου καὶ χρόνου. Πετιέται πάνω ἀπὸ τὸ στρώμα. Ποῦ βρίσκεται; Ἀπὸ τῆς χαραμάδης μιᾶς πόρτας φεύγει λίγο φῶς. Εἶναι ἡ κάμαρα ποῦ εἶχε πεθάνει ὁ Δημητρός. Πλησιάζει ἀσυναίσθητα κι' ἀνοίγει. Ἡ Ἄννα εἶναι πεσμένη ταμπρούματα στὸ κρεβάτι τοῦ Δημητροῦ καὶ κλαίει μὲ πνιγμένα ἀναφυλλητά. Μιά σκέψη, ἄγρια σὰ μεθυσμένη Μαινάδα, ὀρμάει στὴ θολὴ φαντασία τῆς Μαίρης: Νὰ ἢ ἔνοχος. Πρέπει νὰ τὴ σκοτώσει.

Φεύγει τρεχάτη καὶ ξαναγυρίζει μ' ἓνα κοφτερὸ μαχαίρι. Ἡ Ἄννα ἔχει σηκωθεῖ καὶ στέκει μπρὸς τὸ παραθύρι. Ἡ Μαίρη σηκώνει τὸ μαχαίρι μὲ ὀρμή. Ἡ Ἄννα δὲν κάνει καμμιά κίνηση νὰ προφυλαχτεῖ, σὰ ν' ἀποζητάει τὸ θάνατο. Τὸ χέρι τῆς Μαίρης παραλύει. Το μαχαίρι πέφτει κι' ἀφήνει ἓνα ξηρὸ κρότο. Μένουν νὰ κυττάζουν ἢ μία τὴν ἄλλη σιωπηλές. Ὁξω ξυπνοῦν τὰ πουλιά. Ἐνα κοκκόρι λαλεῖ. Ἡ Ἀνατολὴ μπαίνει ἀπὸ τὸ παραθύρι κι' ἀνάβει φλόγες στὰ ξανθὰ μαλλιά τῆς Ἄννας. Τὸ κάτασπρο νυχτικὸ της ἀστράφτει. Τὸ γλυκὸ πρόσωπό της, χλωμὸ ἴνδαλμα τοῦ πόνου.

Ἡ Μαίρη νοιώθει νὰ ζαλίζεται. Πόσο μοιάζει ἢ Ἄννα τῆς κοπέλλας τοῦ ὄνειρου! Τὸ μυαλό της σαλεύει.

Ὁχι ἢ Ἄννα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἔνοχη!

Τὰ χεῖλη της ἄθελα ψηθυρίζουν:

Συγγνώμη, Ἄννα.

Τὴν κυττάζει στὰ μάτια. Εἶναι νοτισμένα. Πονεμένα κι' ἀγνά.

Ἄννα, λέει ξανὰ κι' ἢ φωνὴ της εἶναι βραχνὴ σὰ ραγισμένη, Ἄννα, μιὰ ὑποψία μοῦ ἔτρωγε σὰ φεῖδι τὴν καρδιά. Μὰ ὄχι ὄχι Δὲν σὲ ρωτῶ τί ζητοῦσες ἐδῶ μέσα τέτοια ὦρα. Ἐδῶ πέθανε ἓνας λεβέντης. τὸν ἀγαπούσαμε κι' οἱ δύο... Πολύ... Ἐγὼ τὸν ἀγαπούσα ὡς ἄντρα μου. Ἐσὺ τὸν ἀγαποῦσες σὰ γαμπρό σου; Σὰν ἔρωμένο σου; Αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ ὁ κόσμος. Ἴσως. Εἶσαι τόσο νέα κι' ὄμορφη κι' ἦταν τόσο λεβέντης. Δὲ σὲ ρωτῶ. Οὔτε θέλω νὰ ξέρω Αὐτὸ πού ξέρω μὲ φτάνει: Ἐκεῖνος πέθανε. Ἀπλώνεται μιὰ στιγμή σιωπῆ. Μιά ἀπέραντη στιγμή, πού ὀρμάει ἀπ' ὄξω νὰ τὴ γιομίσει τὸ φλόαρο τερέτισμα τῶν πουλιῶν.

—Θυμᾶσαι Ἄννα, λέει πάλι ἢ Μαίρη καὶ γονατίζει, θυμᾶσαι; Ἦταν ἓνα ὑπέροχο πρῶινὸ πού βγήκατε μαζί στὴν ἐξοχή. Φοροῦσε τὸ καφέ του κοστοῦμι. Ἦταν πιὸ ὠραῖος παρὰ ποτὲ μὲ τὸ αἰώνιο χαμόγελο στὰ χεῖλη. . .

Πάλι πάψη. Μέσα ἀπὸ τὸ σπίτι ἀκούεται ἓνας ἦχος σὰ βήμα. Σὰ νᾶρχεται κάποιος. Οἱ δύο ἀδερφές γίνονται μιὰ ψυχὴ πού ἀφουγκράζεται. Ἀσάλευτες. Ὁ ἦχος σταματᾷ. Ὑστερα ἓνας ἴσκιος κινεῖται μπροστὰ τους. Ἐνα ρίγος τοὺς περνάει τὶς σάρκες. Εἶναι σὰ νὰ ὄνειρεύονται κι' οἱ δύο τὴν ἴδια στιγμή τὸ ἴδιο ὄνειρο. Νομίζουν πὼς βλέπουν μπροστὰ τους τὸ Δημητρό. Ὁ φόβος τὶς παγώνει. Ἐνα κρῦο ἀεράκι μπαίνει ἀπὸ τὸ παραθύρι. Ὁ ἴσκιος χάνεται. Συνέρχονται. Ἡ Ἄννα ἀρπάζει τὴ Μαίρη χαμιλώνει τὴ φωνὴ καὶ τὰ δάκρυα τρέχαν γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερα ἀπὸ τόσον καιρὸ :

—Δὲν τὸν ξοιάειδα παρὰ βαμμένο στὰ αἵματα. Ἐδῶ πέθανε καὶ σὺ ξαγρυπνοῦσες δίπλα του. Ἐδῶ πού ἄφησε τὴν ὕστερή του πνοή, ἄς σμίξουμε τὰ δάκρυά μας κι' ἄς κλάψουμε μαζί τὸν ἀγαπημένο μας νεκρό.

Κι' ἔπεσαν μὲ κλάματα ἢ μιὰ στὴν ἀγκαλιὰ τῆς ἄλλης.

Τὴν ἴδια στιγμή πρόβαλε στὴν πόρτα ἢ γριά. Τᾶχε σὰ χαμένα :

—Τὶ πάθατε, τί πάθατε πάλι, φώναζε κι' ἔκλαιγε κι' ἐκείνη. Κι' ἦταν ἓνα παράξενο πράμα πού ράγιζε τὴν καρδιά, νὰ βλέπεις τὰ θολὰ μάτια νὰ τρέχουν τὸ δάκρυ, ν' ἀνοιγοκλείνουν καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ δοῦν τί συμβαίνει.

Καὶ τὴν ὦρα κείνη πού λούζονταν στὰ πρῶτα χρώματα τοῦ φωτός ἢ Ἀνατολὴ κι' ἔκανε νὰ φαίνονται πέρα στὸ θολὸ φόντο σὰ μαυρα κοράκια οἱ κορυφές τῶν κυπαρισίων τοῦ νεκροταφείου, τὴν ὄρα πού ξυπνοῦσαν τὰ πουλιά καὶ χαιρέτιζαν τὴν ἀνοιξιὰτικὴν ἡμέρα. Ἐνα θρήνος ἀντηχοῦσε πνιγμένος, σπαραχτικὸς στὴν κάμαρα πού εἶχε πεθάνει ὁ Δημητρός.

ΠΕΤΡΟΣ ΓΡΑΝΙΤΗΣ

AMORE SEGRÉTO

Κόρη σεμνή, στοχαστικά, τῶν γαλανῶν μου ὄνειρων
 πού ὡς ἡλιαχτίδων πλήμμουρα χύθηκες στή ζωή μου
 τῆ ζοφερή, κι' ἐθέριεψες τῆ λυρική πνοή μου
 π' ἀκράτητα ἀρμενίζει πιά στῶν ἄγνωρων μου ἠπειρών
 τοὺς κόσμους!... δέξου—ὦ! ναί—ἰλαρῆ τὰ δῶρα τῶν ἀκλήρων
 καὶ ταπεινῶν μου στοχασμῶν, πού ἀπ' τὴν ἀγνή ψυχὴ μου
 βγαίνουν σὰν αἶνος ὄρφικός, ἀπόκοσμος καλὴ μου
 καὶ σὰν ξεχείλισμα ἄκρατο κάποιων αἰθέριων μύρων...
 ...Μεσ' τὸ λιμάνι—σέ θωρῶ—τῶν πόθων μου ν' ἀράξεις
 πανώρησ, στῆς ἐλπίδας μου τὸ ἠλιόφωτο καράβι...
 κι' ὡς τῆς Ἀγόπης τ' ἀκριβά τὰ δῶρα μοῦ μοιράζεις,
 τὰ χεῖλή μου χλωμότρεμα σ' εὐχοριστίαν ἀνοίγουν
 γιὰ σένα, κόρη ἀνώτερη, πού τ' ὄνειρό μου οἱ κάβοι
 ἀνθαλυσσίδες γίνονται κι' ἀργὰ ἀπαλά σέ σμίγουν...

ΧΡΗΣΤΟΣ Κ. ΔΑΠΕΡΓΟΛΑΣ

ΓΚΡΕΜΙΣΜΑ ΟΝΕΙΡΩΝ

Φτωχὴ καρδιά, δὲν μπόρεσες νὰ ζήσης μέσα στὸ κλουβὶ
 τὴν λευτεριά τὴν πόθησες στὰ αἰθέρια·
 στοὺς οὐρανοὺς τοὺς γαλανοὺς, στὸν ἥλιο, στ' ἄνθη, στὰ βουνά
 καὶ στὰ λιμέρια...

Καὶ μιὰ βραδυὰ χωρὶς νὰ πῆς τὸ δράμα τῆς φριχτῆς ζωῆς
 πέταξες πρὸς τ' ἀβέβαιου τὸ λιμάνι,
 κι' εἶπες: «Τοῦ σήμερα ἢ ντροπή, τὰ σύννεφα, οἱ κατακλυσμοὶ
 γιὰ μένα φτάνει...

Κι' αὐριο; ποιὸς ξέρει! ἂν ἴσως πιά κεῖνο τ' ἀνήσυχο μυαλό
 μπρὸς στὸ γκρεμὸ τὴν τρέλλα σταματήσει
 κι' ἀπὸ τὰ μάτια τὰ στεγνά κάποιο διαμάντι στρογγυλὸ
 σιγοκυλῆσει...

Ναί, θὰν' ἀσύγκριτα πολὺ τὸ χτύπημα τὸ δυνατό
 πού τ' ἀνθογαλάκι τ' ἄδειο θὰ ραγίσει,
 κ' ἡ στρίγγλα ἢ Μοῖρα δὲν θὰ βρῆ μήτε κουρέλια γιὰ ψυχὴ
 ν' ἀποξεσκίση...

ΦΑΙΔΡΑ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΑΚΗ

ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ

("Ενας ἀναχρονισμός)

Τὸ περιβάλλον ἐμεῖς τὸ δημιουργοῦμε, ἐμεῖς τὸ διαπλάττουμε, ἐμεῖς
 τὸ κυβερνοῦμε· περιβάλλον εἴμαστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι· μιὰ ἐποχὴ κινεῖται
 μέσα στὸ περιβάλλον τῆς καὶ ζεῖ μόνον μαυτὸ νὰ γιατί καμιὰ ἐποχὴ,
 ἔστω κι' ἢ θαυμαστότερη σένταση ζωῆς καὶ ποικιλία ἀπόψεων δὲ μπο-
 ρεῖ νάντικαταστήσει μιὰν ἄλλην ἐποχὴ καὶ τίς κυκλοφοροῦσες ἀξίες τῆς·
 κάθε ἐποχὴ εἶναι ἀντάξια τοῦ ἑαυτοῦ τῆς καὶ τοῦ περιβάλλοντος πού τὴ
 δημιούργησε· καὶ σαυτὸ συντελοῦν οἱ δυνατὲς προσωπικότητες πού τὴν
 πλαισιώνουν· μιὰ ἐποχὴ δὲ μπορεῖ νὰ μεταβληθεῖ ἐφ' ὅσον ζοῦν ἐκεῖνοι
 πού τὴ συντηροῦν· κάθε, τέλος, ἐποχὴ πρέπει νὰ δημιουργεῖ τὸ περιβάλ-
 λον τῆς καὶ τίς ἀξίες του· τὴ στιγμή πού δὲν τὸ κατορθώνει θάταν καλ-
 λίτερα καὶ νὰ μὴ ζεῖ.

Ἄλλὰ πρὸς τί ὁ τόσοσ θαυμασμός τῶν νεωτέρων πρὸς μιὰν ἐποχὴ
 ἀπομακρυσμένη καὶ σκοτεινὴ, πρὸς τὴν ἐποχὴ τῶν καλῶν ἐλληνικῶν
 χρόνων; Αὐτὸ σημαίνει κάτι βαθύτερο: ἢ ὅ,τι ἡ ἐποχὴ αὐτὴ μᾶς προσέ-
 φερε ζωϊκὲς καὶ καλλιτεχνικὲς ἀξίες ἀνώτερες τῶν σημερινῶν ἢ ὅ,τι ἡ
 ἐποχὴ μας παρεξήγησε «ἑαυτήν» ἀπὸ ἀνεπάρεκτα.

II

Γιὰ νὰ μιλήσει κανεὶς γιὰ τοὺς Ἕλληνας δὲν ἀρκεῖ νὰ γνωρίζει
 θαυμάσια ἐλληνικά, ἀρχαιολογία καὶ μετρική· γιὰ νὰ μπεῖ κανεὶς στὸν
 κόσμο αὐτὸ, ἐκτὸς τῆς Ἱστορίας, χρειάζεται μιὰ συνεχῆ ἐπαφὴ μὲ τὴ
 Φύση τὴν Ἑλληνική, μὲ τίς γραμμὲς τῆς, μὲ τὴ βαθύτερη κλιματολογικὴ
 ψυχολογία τῆς· χρειάζεται πρὸ πάντων μιὰ διαισθητικὴ ὄσφρηση καθαρῶς
 καλλιτεχνικὴ (πῶς νὰ νοήσει κανεὶς ἕνα λαὸ ὑπέροχων θεατρίνων
 τὴ στιγμή πού ὁ ἴδιος δὲν εἶναι ἠθοποιός;) γιὰ νὰ παρακολουθήσει σὰν
 ἕνας «μεμνημένος» τὴν ἐλληνικὴ ἀνάπτυξη καὶ τελείωση, στὴ φυσιολογι-
 κὴ τῆς ἐξέλιξη, ἀπὸ τοῦ Ὁρφῆως μέχρι τῆς Ἀττικῆς παλαίστρας· ἢ ἐλ-
 ληνικὴ μόρφωση εἶναι ἀπὸ τὰ σπάνια κείνα φυτὰ, πού δὲ ζοῦν στὰ βο-
 ρεινὰ καὶ δὲν ἀντέχουν μέσα στὶς γερμανικὲς σέρρες· ἢ μόρφωση αὐτὴ
 γεννήθηκε στὸ περισσότερο εὐμετάβολο κλιματολογικὸ περιβάλλον, ὑπὸ
 θερμότητα ἡλιο καὶ παγερώτατο χιόνι· ἐκεῖ βλάστησε, ἐκεῖ ἔζησε καὶ πέ-
 θανε τὴ στιγμή, πού ζήτησαν νὰ τὴν κλείσουν μέσα στὰ διδασκαλεῖα·
 πέθανε ἀπὸ ἔλλειψη φωτός· καὶ γιὰ νὰ γείνω πιὸ καταληπτὸς ἐλληνικὴ

μόρφωση θά πει απόδοση όλων τῶν φυσικῶν καὶ ψυχικῶν δυναμοτήτων σὲ μιὰ ἀσύλληπτη πλαστικὴ κίνηση «ἐν στάσει» καὶ «πειθαρχήσει» παραβάετε ἓνα σύντριμμα ἑλληνικοῦ ἀγάλματος, τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους ἢ τὴ νίκη τῆς Σαμοθράκης μὲ ὀτιδήποτε νεώτερο, μὲνα Δαυὶδ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου, μὲ τὴν Pietà τοῦ Ἰδίου, μὲ τὸ Μωϋσῆ, μὲ τὴ σκέψη τοῦ Rodin, μὲ τὸν Ἀπόλλωνα (ὦ παρωδία!) τοῦ Ἰδίου καὶ θά δῆτε τι θά πει ἑλληνικὴ ὑπεροχὴ καὶ ἑλληνικὸν θαῦμα. Παραβάετε μιὰ δωρικὴ κολῶνα, μιὰ ἀπλῆ μετώπη μὲνα γοτθικὸ κωδωνοστάσιο καὶ θάντιλη φθῆτε ἀμέσως τι θά πει ἑλληνικὴ λιτότης, ζωικὴ αὐτάρκεια: μιὰ τέχνη ποὺ ἐξαντλεῖ τὴ ζωὴ μιὰ ζωή, ποὺ ἐξαντλεῖται στὴν τέχνη· νὰ ὅτι ζωϊκότερο μᾶς ἐκληροδότησαν οἱ θαυμάσιοι αὐτοὶ ἔρασιτέχνες τῆς ζωῆς· ἀλλὰ μόνον ἔρασιτέχνες καὶ τίποτε περισσότερο· πᾶν ὅτι ζοῦσε—γύρω τους, πᾶν ὅτι ἔνοιωθαν μέσα τους, ἐξαντλεῖτο σὲ μιὰν αἰσθητικὴν ἀνάγκη, δηλαδὴ σὲ μιὰ **βαθειὰ παραγνώριση τῆς πραγματικότητος**. καὶ τὸ συμπέρασμα; ὁ τεχνίτης ἄνθρωπος, ὁ καλαισθητικὸς κατέβαλε τὸν ἄνθρωπο—δράση, τὸν ἄνθρωπο πολεμιστή,—ὡς ποῦ τέλος τὸν ἐθανάτωσε· Ἄλλ' ὅμως ὁ Ἕλληνας ἐπάλεψε· δὲν ὑπέκυψε στὴν πρώτη ἐπίθεση καὶ δὲν παρεδόθηκε χωρὶς παρατεταμένη ἀντίδραση· ἐπάλεψε· συνεχῶς ἐπὶ δέκα περίπου αἰῶνας γιὰ νὰ ζήσει λίγα χρόνια πειθαρχημένα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους· στὴν πάλιν αὐτὴ ὁ κόσμος θ' ἀναγνωρίζει πάντοτε μιὰν ἀπὸ τὶς ὑψηλότερες μαζὶ καὶ βαθύτερες ἀνθρωπιστικὲς προσπάθειες τόσο τοῦ παρελθόντος, ὅσο καὶ τοῦ μέλλοντος· ὁ ἄνθρωπος—ἐνστικτον ἀντιμέτωπος τῆς πειθαρχήσεως καὶ τῆς τέχνης.

III

Μᾶρῆσει νὰ παρακολουθῶ τοὺς ἀνθρώπους καθὼς καὶ τὶς προσπάθειες τῶν ἐθνῶν στὴν πτώση τους καὶ ὄχι στὸ κουραστικὸ τους ἀνέβασμα· εἶναι ἡ μέθοδος τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ ὄχι τῶν φανταστικῶν ὑποθέσεων· εἶναι ἡ μέθοδος στὴν ὁποίαν ὀφείλω τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς πείρας μου, τὸ πρακτικότερο· τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τοὺς πολιτισμούς· ἀπὸ τὰ κάτω πρὸς τὰ ἄνω· καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ ἄνω πρὸς τὰ κάτω—ὁ Εὐριπίδης ἀποτελεῖ τὸ τελευταῖο σκαλοπάτι πρὸς τὰ ἄνω τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· γιὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς μόνος ἀντιπροσωπεύει τὸν ἑλληνικὸν κόσμον, ὅπως παρουσιάζεται τὴν προηγούμενη τῆς πτώσεώς του. Ὁ Nietzsche τὸν ἀδίκησε· τὸν θεώρησε σὰν τὸ διαλυτὴ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς τῆς ἡρωϊκῆς τάσεως, τῆς ἰσορροπημένης αὐτάρκειας· στὸ μυαλό του δὲν μποροῦσε νὰ χωρέσει ὁ Εὐριπίδης πραγματιστής, ὁ Εὐριπίδης, ὁ στεκόμενος στὸ μεταίχμιον ἑνὸς νέου κόσμου, ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πλασθῆ, τοῦ κόσμου τῆς γόνιμης ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἐπαναστατημένης δράσεως!

IV

Νὰ τί δίνει στὸν Εὐριπίδην τὴν ὑπεροχὴ ἀπέναντι τῶν ἄλλων, ἀπέναντι ἑνὸς Αἰσχύλου, καὶ ἑνὸς Σοφοκλέους: ἀνέβασε στὴ σκηνὴ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ καιροῦ του μὲ τὶς ἀμφιβολίες τους, μὲ τὴ λογικὴ ἐναντιότητα ἀπέναντι τῶν θεῶν, μὲ τὴν ἀπιστίαν στὸ δόγμα, μὲ τὴν ἐλπίδα στὴν ἐξέλιξη τοῦ νέου· δὲν ἔπλασε μάσκες ποὺ νὰ τὶς περιβάλλει μὲ τὸν ὄγκο τῆς πίστεώς τους, ποὺ στὴν ἐποχὴ του δὲ ζοῦσαν· δὲν ἐφαντάσθη, ὅπως οἱ ἄλλοι· ἐδημιούργησε καθὼς ὁ Σαίκσπηρ, τὸν κόσμον του ἀπὸ κείνο, ποὺ ὄβλεπε γύρω του, ἀπὸ κείνο ποὺ ζοῦσε μέσα στὴν κοινανία τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του· δὲν ἐφοβήθη τὴν πραγματικότητα· αἰσθάνθηκε σὰν ἄνθρωπος καὶ πόνησε, σὰν τοὺς ὁμοίους του, προτοῦ σκεφθῆ σὰν καλλιτέχνης· ἐπληρώθη ἰδεῶν καὶ συναισθημάτων τῶν χρόνων του. συνεπῶς δὲν διέψευδε τὸν ἑαυτό του ὅπως οἱ ἄλλοι· δὲν ἀπατοῦσε τὸ θεατὴ μὲ φανταστικὲς μεγαλειότητες· δὲν ἀηδίαζε ἀπὸ ἀνεπάρκεια· δὲν κατέφευγε, δηλαδὴ, σὲνα ἰδανικὸ· ζοῦσε μὲ ἰσχυρὲς πραγματοποιήσεις στὴν πλατύτατη ποικιλία τους, ποικιλία, ποὺ ἂν ἐσώζετο ὀλόκληρος, μπροστὰ τῆς, θά ὠχριοῦσαν καὶ οἱ μεγαλήτεροι δραματογράφοι καὶ αὐτὸς ὁ Σαίκσπηρ, ἀκόμη· ἡ ζωικὴ ὑπεροχὴ του στὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι ἀναμφισβήτητη· εἶναι ὁ κοσμοπολιτικότερος τῶν ποιητῶν· τὸ θέατρό του δὲν ἀπέθανε ὅπως τῶν ἄλλων· ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κυρίως ὀπουδήποτε ἐμφανισθεῖ καταπλήσει καὶ κατακτᾷ τὰ πλήθη· κυριαρχεῖ παντοῦ κατακτᾷ τὴν Ἀσίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων καὶ τὰς Ἰνδίας ἀκόμη μέχρι τῶν ἡμερῶν μας· στὴ σκληρῆ Ρώμῃ εἶναι ὁ μόνος ποὺ ἐνθουσιάζει· κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ, ὅποτε τὸ θέατρο καταργεῖται διὰ νόμον αὐστηρῶν αὐτὸς παίζεται καὶ μάλιστα τριαιμβέει! στὴν ἐποχὴ, ποὺ ὁ Coethe καὶ ὁ Schiller θεοποιοῦνται στὴ Βαϊμάρῃ ἀρκεῖ τὸ ἀνέβασμα τοῦ «Ἰππολύτου» στὴ σκηνὴ γιὰ νὰ κυριαρχήσει καὶ πάλι ἀπάνω ἀπ' ὅλους... Εἶναι ὁ νεωτεριστικότερος ὅλων τῶν νεωτέρων· τὰ σπέρματα τῆς φιλοσοφίας του βρίσκονται καὶ μέσα στὸ Faust καὶ μέσα στὸ Hamlet καὶ μέσα στὸν Ibsen καὶ μέσα στὸ Μαίτερλιγκ ἀκόμη· ἔθιξε τὴ ζωὴ παντοῦ· στὴν οἰκογένεια, στὴν πίστη, στὸ πάθος, στὴν ἐκδίκηση—παντοῦ καὶ παντοῦ μὲ τόλμη καὶ πρωτοτυπία καταπλήσσοσα· τὴν ποικιλία του καὶ τὴν ἐφευρετικότητά του τὴν ὁμολογεῖ ἀνεπιφύλακτα ὁ Goethe· θέλετε περισσότερα; ὁ Εὐριπίδης δὲν κολακεύει τὰ πλήθη, ὅπως εἶπαν πολλοί, ὅταν παρουσιάζει στὰ μάτια τοὺς τοὺς ὁμοίους των· τὰ ἑπιτίθει· τὰ περιφρονεῖ· τὰ οἰκτερεῖ· ἐνῶ ὁ Αἰσχύλος τοὺς προσφέρει μιὰ ἐθνικὴ νίκη, αὐτὸς τοὺς ὑποδεικνύει μιὰ κοινωνικὴ πληγὴ λανθάνουσα, ἀλλ' ὅμως πραγματικὴ· καὶ βωμολοχεῖ· ἐπιβάλλει τὶς περισσότερον ζωϊκὲς ἀπόψεις, ποὺ θ' ἄφεραν τὴν ἀνθρωπότητα σὲνα πεδίο ἀνε-

τώτερης ἐλευθερίας· κατέχει βαθύτερα ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἀπλῶς γνωρίζουν ἢ προσποιῶνται πὸς ἀγνοοῦν· ὅ,τι οἱ ἄλλοι μεγαλοποιῶν αὐτὸς τὸ γελοιοποιεῖ· ὅπου οἱ ἄλλοι σοβαρολογοῦν αὐτὸς παίξει· ὅπου αὐταπατώνται αὐτὸς μορφάζει—γνωρίσατε συνειδητότερο παίκτη ; καὶ μῶλα ταῦτα εἶνε ὁ μοναχικός, ὁ περισσότερον ὑποφέρων, ὁ περισσότερον ἄνθρωπος, ὁ σιωπηλός, ὁ περισσότερον ἤρωας· ὁ Σοφοκλῆς γίνεται στρατηγός, δημογορεῖ· ὁ Αἰσχύλος γίνεται ἱερέας καὶ ὅ,τι ἄλλο—αὐτὸς περιορίζεται· καταφεύγει στὴ Σαλαμίνα καὶ μονάζει· ὁ Ἀριστοφάνης τὸν ὑβρίζει, ἀπλούστατα γιὰ τὸν κλέβει· ἢ γλώσσα του εἶναι κατώτατη μίμηση τῆς γλώσσας του· ὅμως ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀναπνέων ἐλεύθερα μέσα στὰ πράγματα, τὸν ἐπιβάλλει, τὸν ὑποδεικνύει.

V

Τὸν κατηγοροῦν πὸς περιώρισε τὰ χορικά· αὐτὸ εἶναι πρὸς ἐπαινό του· περιορίζοντας τὰ χορικά περιώριζε τὴ μεταφυσικὴ τοῦ χοροῦ καὶ τῆς μουσικῆς, ἐνῶ ἔδενε σφιχτότερα τὸ διάλογο στὴν πραγματικότητα ἀπῆλασσε, δηλαδή, τὴ σκηνή, ἀπὸ ἓνα δυσβάσταχτο μεταφυσικὸ φόρτο· δὲν ἀρέσκειται στὴν ἀπλῆ μουσικὴ διατύπωση τῶν φράσεων ἐμβαθύνει περισσότερον· τὸν ἀπασχολεῖ ἢ πάλη τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν ἰδεῶν· εἶναι πρῶτα ψυχολόγος καὶ κατόπιν ἀγαματοποιός· ἢ πλαστικὴ τῶν σκέψεων ἴσως τοῦ διαφεύγει ἐν συγκρίσει μὲ τὸ Σοφοκλῆ· ἄλλ' ὑπερέχει στὸ μουσικὸ βάθος τῶν συναισθημάτων· ἢ μουσικὴ του εἶναι ἢ μουσικὴ τῆς ψυχῆς· δὲν εἶναι ἢ μουσικὴ τοῦ ματιοῦ, ὅπως συμβαίνει στὸν Ὀμηρο, στὸν ἀπροσπέλαστον αὐτὸν ὀφθαλμοπλαστικόν· μένα λόγῳ: ὁ Εὐριπίδης ἐπανεστάτησε πρὸς ὅλα κα' ἐδυσπίστησε πρὸς ὅλα· θεωροῦσε καὶ δικαίως πὸς ἢ ἀμφιβολία κα' ἢ ἐπανάσταση ἦσαν τὰ μόνα συντελεστικά μέσα τῆς προόδου καὶ τῆς ἀναπτύξεως· ἂν ὁ δρόμος ποῦ χάραξε στὴν ἀνθρώπινη σκέψη δὲν εἶναι καλός, αὐτὸ θὰ τὸ μαρτυρήσει τὸ μέλλον· τοῦλάχιστον σήμερον ἢ ζωὴ ἀνήκει στοὺς ἀμφιβάλλοντας.

ΦΑΝΗΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ

ΘΕΣΗ ΤΟΥ Η. G. WELLS ΣΤΗΝ ΑΓΓΛΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὸ πέρασμα τοῦ Η. G. Wells τὸν περασμένο μῆνα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καθιστᾷ ἐπίκαιρον τὴν ἐρώτηση ὡς πρὸς τὴ λογοτεχνικὴ ἀξία τοῦ τεράστιου ἔργου του. Ὁ Wells εἶναι ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, ποὺ ἀναμφισβήτητα ἐπέτυχαν στὴ ζωὴ τους καὶ ποὺ ἐπὶ δέκα-εἴκοσι χρόνια ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον, ἀντιπροσώπευε στὰ μάτια τῶν ἀγγλομαθῶν ξένων

τὴν πνευματικὴ ζωὴ τῆς πατρίδας του. Γερὰ μορφωμένος στὶς θετικὰς καὶ τεχνικὰς ἐπιστῆμες, ἐμφανίστηκε στὴ λογοτεχνία μὲ ἐντυπωσιακὰ ἔργα, ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ ὑποδιαίρει σὲ δυὸ κατηγορίας :

Πρῶτο μυθιστορήματα, κατὰ τὸ παραδομένο σχέδιο, ὅπου ὅμως ἐπαίζαν τὸν πρωτεύοντα ρόλο ἢ πνευματικὴ κατάρτιση τῶν ἡρώων του καὶ ἢ στάση τους ἀπέναντι στὰ ζητήματα τῆς τεχνικῆς προόδου καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης· καὶ δεύτερο φανταστικὰς ἱστορίας, ὅπου περιγράφεται μιὰ ἀνθρωπότητα, ὅχι ἀντιγραμμένη ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση, ἀλλὰ τέτοια ὅπως συμπεραίνει καὶ ἐλπίζει ὁ συγγραφέας νὰ ὑπάρξει ὅταν ἢ ἐπιστῆμη γίνῃ ὁ γνώμονας καὶ ἢ κατευθυντήρια γραμμὴ τῶν πράξεων τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν θεσμῶν. Στὰ πρῶτα πρέπει νὰ κατατάξουμε τὸ βαθειὰ ψυχολογημένο του μυθιστόρημα Ἄνν—Βερόννεα, τὸ Τζοὰν καὶ Πέτερο, τὸ Νέο Μακιαβέλη, κ. ἄ. στὰ δεύτερα τὴ Μηχανὴ τοῦ Χρόνου, τὸ Ἀόρατο Ἄνθρωπο, τὸ Ἄνθρωποι σὰ Θεοί, τὸ Στὸν Καιρὸ τοῦ Κομήτη κ. ἄ.

Ἀργότερα ἐνώνονται τὰ δυὸ ρεύματα, ἔτσι ὥστε καὶ ἢ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ διάθεση τῶν ἀνθρώπων, τὰ συναισθηματὰ τους σὲ ὅλα τὰ ἐπίπεδα ἐρωτικὰ, οἰκογενειακά, φιλίας καὶ ἀλληλεγγύης, ἀναμένεται ὅτι θ' ἀλλάξουν ριζικὰ ὅταν ἢ τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ πρόοδος θέσει τὴν ἀνεση, τὴν καθαρότητα καὶ τὴν υγεία, τὴν ἐξασφάλιση ἀπὸ τὸ φόβο τῆς ἐξαθλίωσης, σὲ ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς ἀνθρώπους. Ὅσο πάει ἐπομένως τὰ πρόσωπα τῶν ἔργων τοῦ Wells γίνονται λιγότερο ἀτομικὰς μορφὰς μὲ ἰδιαίτερη ψυχοσιτασία καὶ εἰδικὰς λαχτάρεις, καὶ περισσότερο βιολογικὰ πλάσματα πειραματικοῦ ἐργαστηρίου, καθοριζόμενα ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ τους περιβάλλον καὶ ἐξαρτημένα ἀπὸ τὴν κατάσταση τῆς ὑλικῆς προόδου τῆς ἐποχῆς τῆς. Αὐτὸ βέβαια δὲ συντελεῖ οὔτε στὴ ζωντάνια τους, οὔτε στὴν αἰσθητικὴ ἀξία τῶν ἔργων. Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ἔργα του διαβάζονται περισσότερο καὶ αὐτὰ τοῦ ἔθεσαν τὴν παγκόσμια φήμη καὶ τὴν κρᾶστια παρουσία του, καθὼς καὶ ἢ Γενικὴ Ἱστορία του, ποὺ ἀριθμεῖ ἀμέτρητες ἐκδόσεις καὶ ποὺ μεταφράστηκε στὶς περισσότερες γλώσσες τοῦ κόσμου. Καὶ στὴν Ἱστορία ἐμφανίζει ὁ Wells τὸν ἄνθρωπο καὶ τὰ πνευματικὰ του δημιουργήματα ὡς συνάρτιση τῶν συνθηκῶν τῆς ὀλικῆς εὐμάρειας καὶ τῆς τεχνικῆς ὀργάνωση τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄπ' αὐτὴ ἐπομένως τὴν ἀποψη εἶναι ὕλιστικὴ· ἀλλὰ τὰ ἰδανικά της, ἢ παγκόσμια εἰρήνη, ἢ διεθνικὴ συνεννόηση, ἢ ἀνύψωση τοῦ βιωτικοῦ καὶ μορφωτικοῦ ἐπιπέδου, ἢ πνευματικὴ συνεννόηση καὶ ἀμοιβαία κατανόηση καὶ ἐκτίμηση τόσο τῶν ἀτόμων ὅσο καὶ τῶν λαῶν, ἢ κατάργηση τῶν ἀδικῶν ἐκμεταλλεύσεων ἀπὸ μέρους τοῦ κεφαλαίου, καὶ ἢ δικαιοσύνη πέρα γιὰ πέρα, πρὸς μικροὺς

και μεγάλους, ο πόθος ν' ανατεθεί ή διακυβέρνηση του κόσμου σέ επιστήμονες, φωτισμένες διάνοιες και ανθρώπους με συναίσθηση της ευθύνης τους, δλ' αυτά είναι ευγενικά ιδανικά, που δέν επιτρέπεται νά τα χτυπούμε έν όνόματι κατωτέρων βιολογικών ένστίκτων αγέλης, ή καταχρηστικών όρμών. Το λάθος του Wells έγκειται στην επιπόλαια ψυχολογία του ανθρώπου και στην αστήριχτη πεποίθηση ότι ή επιστημονική μόρφωση και ό όρθολογιστικός διαφωτισμός είναι ικανά από μόνα τους νά μεταβάλλουν την ανθρώπινή ψυχή. Παραγνωρίζει ότι το πνευματικό και ψυχικό επίπεδο είναι κάτι πολύ πιό περίπλοκο, έν μέρος άσχετο με την ανάπτυξη της διάνοιας, και προΐον μακροχρόνιας επιλογής και παράδοσης· ό Wells είναι ένας self-made άνθρωπος, χωρίς ρίζες στην πνευματική παράδοση του Ευρωπαϊκού πολιτισμού, χωρίς κατανόηση

τη λεπτή και οδυνηρή επεξεργασία των άληθινών αγαθών της ψυχικής καλλιέργειας· συγχίζει και ταυτίζει την όρθολογιστική μόρφωση, την προσιτή στον τελευταίο γηγενή Αυστραλό ή Γιαπόνα, με την ήθικη καλλιέργεια, την αισθητική αξιοπρέπεια και τις ανθρωπιστικές αρετές, που αποκτώνται δυστυχώς πολύ δυσκολώτερα παρά με μιá φοίτηση σέ Τεχνολογικό Ίνστιτούτο. Είναι ό ισχυρότερος αντιπρόσωπος αυτού που ό Κάυζερλιγκ όνομάζει «τό ιδανικό του σαφέρο». Άλλά ό ίδιος έχει αναμφισβήτητα ύψηλά ιδανικά κ' ευγενικούς σκοπούς και δέν μπορεί νά συλλάβει την ύπαρξη των κακών ή ταπεινών όρμών στον άνθρωπο. Και αυτό είναι βέβαια προς τιμήν του.

Ό Wells γράφει πολύ εύκολα μιá ρέουσα και σχετικά κοινότοπη Άγγλική. Η φαντασία του, καναλιζαρισμένη προς την κατεύθυνση που διαγράψαμε, είναι πλούσια κ' επινοητική και συχνά κατορθώνει νά μās παρασύρει και νά μās εμπνεύσει τή συγκίνηση των ουτοπιστικών του σχεδίων. Στο «Άνθρωποι σά θεοί» πιστεύομε μέχρι τέλους στην τέταρτη διάσταση όπου μεταφέρεται ό ήρωός του, στην ψυχική βία του αγαθοϋ στους πάνσοφους διδάσκαλους που τον αποχαιρετούν με τό κόκκινο λουλούδι στον όχτο του δρόμου. Στο «Ό κ. Μπριτλιγα τά περνάει όλα» βλέπομε τον Ευρωπαϊκό πόλεμο, που στάθηκε έρίσημο γεγονός για την εξέλιξη του Wells από καινούργιαν όψη και θέλομε νά παραδεχτούμε πως τό ομαδικό αυτό βίωμα του πόνου έξευγένισε και φρονημάτισε την ανθρωπότητα.

Κορύφωμα της ψυχικής εξέλιξης του έργου του Wells αποτελεί τό βιβλίο του για τον ιδανικό παιδαγωγό και τό «Ό Θεός, άόρατος μονάρχης», όπου οι λαχτάρες του φτάνουν ένα ύψος αξιοθαύμαστο κ' όπου κατ' αντίθεση προς τά άλλα του έργα φαίνεται πως τείνει νά παραδεχτεί ένα υπερβατικό πνευματικό στοιχείο, που έξελίσσεται κ' αυτό μαζί με τον άνθρωπο, και κρέμεται από τις μικρές του δυνάμεις για νά σωθει

Άν είχε κατορθώσει νά συνδέσει την πίστη αυτή των ώριμων του χρόνων με την έναίσθηση των πρώτων του έργων, ό Wells ίσως είχε γίνει ένας από τους οδηγούς της σημερινής ανθρωπότητας που αναζητεί την πίστη της. Έτσι που τον παρέσυρε ό εύκολος όρθολογισμός και ή επιτυχία του άνετου ύφους του, απέκτησε ίσως περισσότερη φήμη κ' αναγνώστες, αλλά λίγο έλλειψε νά μείνη στη μνήμη των συγκαιρινών του ως ένα είδος Jules Verne τώ μεγάλων. Οι Άγγλοι που καταλαβαίνουν από γράψιμο, ύφος και ψυχικό επίπεδο, οι Άγγλοι που τιμούν την ανθρωπιστική παράδοση των κολλεγίων τους και απέχθάνονται τους χτυπιτούς ριζοσπαστισμούς, έχτύπησαν τό ουτοπιστικά του έργα με τό καταδικαστικό επίθετο «πρόστυχο» και ή ύψηλή λογοτεχνική κριτική άπεσιώπησεν τά άλλα. Άλλά έμεις θά δώσουμε την παραδοξόλογη συμβουλή που τόσο καλά ταιριάζει με τό χιουμοριστικό της πνεύμα : «Άν έχετε μπροστά σας δυό έργα του Wells και πρόκειται νά διαβάσετε τό ένα, διαλέξετε εκείνο που έχει τις λιγότερες εκδόσεις. Θάν' ώρισμένως καλύτερο.

ΕΛΛΗ ΛΑΜΠΡΙΔΗ

ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΦΩΤΙΣΕΝ Ο ΘΕΟΣ...

(R. L. Stevenson)

Έλάμπρυνεν ό Θεός των ουρανών τον ήλιο
και την πυγολαμπίδα και τ' άστέρι·
άχ, την καρδιά μου έμένα δέν την ξέρει·

Έλάμπρυνεν ό Θεός τον κάμπο για τ' άρνάκια
και τό τρεχούμενο νερό και τό κοράσι·
άχ, την καρδιά μου την έχει ξεχάσει.

Έλάμπρυνεν ό Θεός του άράπη τό φεγγάρι,
τή σήμεραν ήμέρα και την αυριανή.
Άχ, ή καρδιά μου έμένα σκοτεινή.

μετάφραση ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

Reiner-Maria-Rilke

ΑΜΦΙΒΟΛΙΑ

Τρυφερή φύση, φύση εύτυχισμένη που
τόσες ελπίδες διασταυρώνονται ζητούνε
ή μιὰ τὴν ἄλλη, ἀδιάφορες, ἐντούτοις ποῦναι
τῶν κατανεύσεων βάση

Ξέχειλη φύση τόσο που ὅτι
πολὺ νωρίς ἐξάπτεται πέφτει σ' ἀφανισμό
καὶ που ἡ ἀνάπαψη ἀπ' τοῦ ὑπέροχου γεννιέται
κι' ἀπὸ τοῦ χειριστοῦ τὸν ἀνταγωνισμό.

Φόνισσα φύση ἀπὸ ὑπερβολὴ
πλάστρα, διαρκῶς ἐκστατικὴ
τὸ πάθος που θερμαίνει καὶ δίνει βορὰ
στὴν ἴδια, ἐπάνω, πυροστιά

Πές μου εἶμαι τάχα ; Πές μου, σιωπηλὴ
ὅμοιος μὲ τῶν καρπῶν σου μιὰ στιγμή ;
Ἐποτελῶ μέρος στὰ βάραθρα τοῦ ἰλίγγου
που μέσα πέφτουν σου οἱ νυχτιές ;
Σὲ συμφωνία μὲ τούς ἀπόκρυφους σκοπούς σου μένω,
Εἶμαι τῶν ἐξεγέρσεών σου μιὰ φωνή ;
Ἐγὼ που ὑπήρξα ὁ ἄρτος μὴ
ἀπὸ τὸ τραπέζι εἶμαι πεσμένο
ψίχουλο που ξεραίνεται χαμένο ;

Μετάφραση ΜΕΛΙΣΣΑΝΘΗΣ

Ἀπὸ μῆνα βέ μῆνα

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ἡ ποίηση στὴν πεζογραφία

Ἐχουν συγκεντρωθεῖ στὸ γραφεῖο μου ἀρκετοὶ τόμοι ποιημάτων. Ἐνακαλύπτω μέσα σ' αὐτοὺς ἀρκετοὺς στίχους κανονικούς, μελωδικούς, ἄψοδους, καὶ κάποτε καὶ μερικούς που μεταδίνουν κάποια συγκίνηση. Δὲν ἀνακαλύπτω κανένα ποίημα που νὰ προσφέρει ἕνα μήνυμα ἐντελῶς προσωπικό, κανένα ποίημα ἐντονα δυσημένο, κανένα ποίημα μὲ συναρπαχτικὴ λυρικὴ ἀνάτανη. Πείθομαι ἀκόμη μιὰ φορὰ πὸς ὁ ἔμμετρος λόγος ἐπειδὴ ἔχει πολὺ καλλιεργηθεῖ καὶ ἀμειλιθεῖ ἀποδίνει πολὺ εὐκῶλα, ὅποσδήποτε καλαισθητά, κοινὲς διαθέσεις, ἀλλ' ὅτι μόνον μιὰ ἐξαιρετικὴ δημιουργικὴ δύναμη μπορεῖ νὰ ἐμφυσῆσει μέσα του τὸν παλμὸ που περιμένουμε κι' ἀπαιτοῦμε ἀπὸ τὴν Τέχνη. Προτιμῶ νὰ ἀσχοληθῶ σήμερα μόνον μὲ τὰ πεζογραφήματα. Ἡ ποίηση που τὴ συναντοῦμε πιά σπάνια στὰ ποιήματα ἀναβλίζει συχνὰ ἀπὸ τὸν πεζὸ λόγο.

Τι ἄλλο εἶνε οἱ **Δύσκολες Νύχτες** τῆς κ. Ἀξιώτη παρὰ ἕνα ποίημα καὶ μάλιστα ἕνα ποίημα ἀρκετὰ ὀρηκτικό ; Δὲν συσταίνω τὴν ἀνάγνωση τοῦ βιβλίου αὐτοῦ σὲ ὅσους θέλουν νὰ παρακολουθοῦν τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ὑποθέσεως, σὲ ὅσους θέλουν νὰ γνωρίσουν ὅλες τὶς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς καὶ τοῦ χαρακτήρα τῶν προσώπων που τοὺς παρουσιάζονται, σὲ ὅσους θέλουν νὰ ἀντιλαμβάνονται ὅλες τὶς προθέσεις τοῦ συγγραφέα, σὲ ὅσους δὲν ἀρέσκονται καὶ νὰ μαντεύουν. Αὐτοὶ πολὺ γρήγορα θὰ ἐγκαταλείψουν τὶς **Δύσκολες Νύχτες**. Ἄλλωστε νομίζω ὅτι ἡ Κ. Ἀξιώτη τῆς ὁποίας οἱ **Δύσκολες Νύχτες** εἶνε τὸ πρῶτο ἔργο δὲν εἶνε ἀκόμα ἐντελῶς κύρια τῆς τεχνικῆς τῆς, ὅτι παρασύρθηκε σὲ περισσότερη ἀκόμη ἀσάφεια ὑπ' ὅσον ἐπιζητοῦσε, καὶ ὅτι σὲ ἐπόμενο ἔργο τῆς θὰ ἀντιληφθεῖ ὅτι ὁ ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ μεταφερθεῖ σ' ἕναν ὑπερπραγματικὸ κόσμο χωρὶς νὰ ἔχει καὶ σγνώματα τὴν ἐντύπωση ὅτι παραπλανᾶται σ' αὐτὸν ἐντελῶς ἀνεμάτιστος. Καὶ ἐγὼ που ἔχω ἀρκετὴν πείρα τῶν βιβλίων ὁμολογῶ ὅτι ἀρκετὲς στιγμὲς δυσανασχέτησα μὲ τὴν ὑπερβολικὴν θολώτητα που κυριαρχεῖ σὲ ὅλο τὸ βιβλίο. Μὲ συγκράτησε ὅμως στὴν ἀνάγνωσή του ἡ πολὺ ἰδιότυπη, καὶ πολὺ ἐντονη «ἀτμόσφαιρα» που ἀναδίνει. Ἡ Κ. Ἀξιώτου ἀφηγεῖται μιὰ ζωὴ—ἴσως τὴ δική της—ὅπως ἀναπαρασταίνεται ἡ περιορισμένη ζωὴ μας ὅταν τὴν ἀναπολοῦμε στὴν μνήμη μας. Τὰ διάφορα ἐπεισόδια που ζήσαμε, τὰ διάφορα πρόσωπα που γνωρίσαμε συγχέονται, ἀλλὰ που τὰ πιστεύαμε ἄλλωστε οὐσιαστικὰ ἐμφανίζονται μισοσβισμένα, ἀλλὰ που τὰ θεωρήσαμε ἴσως κ' ἀσήμαντα ἀποχτοῦν ἔξαφνα μιὰ ἐξαιρετικὴ ἀναγλυφικότητα, ἀλλὰ προσλαμβάνουν ἀπροσδόκητες προεχτάσεις. Ἡ Κ. Ἀξιώτη θέλησε νὰ ἀναστήσει τὴ μορφή του ἑτέρου που περιβάλλει τὴ ζωὴ ὅταν δὲν τὴ ζοῦμε πιά, ἀλλὰ μόνον τὴ θυμοῦμαστε καὶ τὴ συλλογίζομαστε. Ἡ πρόθεσή της εἶνε ἐξαιρετικὰ πρωτότυπη. Τὸ ἔργο τῆς τὸ ἐπαναλαμβάνω, δὲν εἶνε ὀλοκληρωμένο, μὰ ὅταν συλλογισθεῖ κανεὶς ὅτι ἡ συγγραφεὺς εἶνε πρωτόπειρη, καὶ τὸ πόσον εἶνε δύσκολο νὰ μεταδοθεῖ σύγχρονα πλαστικὰ καὶ ὑποβλητικὰ ἡ διάθεση τοῦ ὄνειρου ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ Κ. Ἀξιώτη ἔχει

σπάνιο ταλέντο. Το βιβλίο της για την ώρα είναι μόνον υποβλητικό· αργότερα ή Κα 'Αξιότιη θα άποχτήσει φαντάζομαι και πλαστικότητα. Το ότι μπόρεσε άμέσως στο πρώτο της έργο να δημιουργήσει μίαν άτμόσφαιρα που μεθεί τον άναγνώστη, που τον προσήλάνει στο βιβλίο, κι' άς του εινε συχνά ένοχλητικά δυσνόητο, εινε ένα κατόρθωμα σημαντικό. Το ύφος της τὸ πολὺ προσεκτικό, τὸ συχνά ιδιόρρυθμο, τὸ πολὺ έλκυστικόν, άρμονίζεται έξαιρέτα με τὴ διάθεση τοῦ όνειρου που θέλει νά μεταδώσει. . .

Πολλή κίνηση υπάρχει και στο βιβλίο της Κας 'Αλεξίου (Δασκαλάκη) "Ανθρωποι. "Εν τούτοις τὸ βιβλίο αυτό μάλλον με άπογοίτευσε. Τὸ πρώτο βιβλίο της Κας 'Αλεξίου Σκληροί άγώνες για μικρή ζωή που περιείχε και μερικά άριτότατα διηγήματα είχε δώσει πλουσιότερες ύποσχέσεις. Δυστυχώς στο δεύτερό της βιβλίο **3ο Παρθεναγωγείο** και τώρα στο τρίτο ή Κα 'Αλεξίου δέν φανερώνει καμιά έξέλιξη, καμιά πρόοδο. Οί "Ανθρωποι άπαρτίζονται από διάφορα μικρά διηγήματα που περιστρέφονται γύρω από έντυπώσεις και συγκινήσεις τής άτομικής τής ζωής και τής ζωής τοῦ σχολείου όπου διδάσκει. Εινε όλα διάχिता από θερμή συμπάθεια για τὸν ανθρώπινο πόνο, από βαθύ άνθρωπισμό, εινε όλα πολὺ λεπτά και πολὺ εὐγενικά, προβάλλουν κάθε τόσο πολὺ όξείες ψυχολογικές παρατηρήσεις, παρουσιάζουν μερικούς ανθρώπινους τύπους ζωγραφισμένους, και με πλαστικότητα και με κατανόηση τοῦ ψυχικοῦ τους δράματος, και με αγάπη, τὸ ύφος εινε πάντα πολὺ άνετο, πολὺ έπιμελημένο, και πολὺ καλαίσθητο, αλλά στεροῦνται αίσθητά από συνθετική δύναμη. Πουθενά δέν διακρύνει κανείς τὴ μεταποίηση τὴν αναπόσπαστη από τὸ νόημα τής Τέχνης. "Όλα δίνουν τὴ έντύπωση ότι εινε πολὺ περισσότερο παρά έργα τέχνης πολὺ καλογραμένες σελίδες ήμερολογίου. Δέν ξεπερνούν τὸ επίπεδο τοῦ άφηγήματος, και τὸ άφήγημα μπορεί νά εινε πολὺ συμπαθητικό, δέν εινε όμως δυνατό όταν κριθεῖ σάν έργο τέχνης νά ίκανοποιήσει.

"Ενα άλλο βιβλίο που συγκράτησε τὴν προσοχή μου, χωρίς όμως και νά μου άρέσει, εινε τὸ δράμα τοῦ κ. Μανώλη Πετρήτη (Σκουλούδη). Τὸ **Σταυροδρόμι**. Διάκρινα μέσα σ' αυτό μιά πίστη. "Οποιαδήποτε πίστη, έστω κι' άν δέν τὴν συμμερίζομαστε καθόλου, πάντα συγκινεί. "Ο κ. Σκουλούδης, όπως τὸ άνέπτυξε σέ διάφορα άρθρα δημοσιευμένα στὰ Νεοελληνικά Γράμματα, πιστεύει ότι ή επίδραση τής Δύσεως ύπηρεσε όλέθρια για τὸν έλληνισμό. και φθάνει μάλιστα στο σημείο νά θεωρεῖ σχεδόν ότι στήν 'Ελλάδα δέν έπρεπε νά είχαν άναπτυχθεῖ μεγάλες πόλεις, ότι όλη ή ζωή έπρεπε νά είχε παραμείνει χωριάτικη. Στο **Σταυροδρόμι** θέλησε νά δώσει δραματική μορφή στήν πεποίθησή του αυτή. Παρουσιάζει ένα ειδικό κορίτσι νά φθάνει σ' ένα χωριό τὸ κορίτσι άμέσως καταλαβαίνει ότι ή άνατροφή της και ή ζωή της στήν πολιτεία ύπηρεξαν ένα παρασπράγμα έρωτευέται έναν άλλο χωρικό και φαντάζεται ότι ό έρωσ αυτός τής άποκαλύπτει τὸν αληθινὸ εαυτό της. "Η τυφλή πίστη τοῦ κ. Σκουλούδη τὸν οδήγησε σ' ένα βασικό ψυχολογικό σφάλμα. "Ανάμεσα σέ ανθρώπους που άνήκουν σέ διάφορα κοινωνικά επίπεδα που έχουν άλλη άνατροφή, άλλη μόρφωση, άλλη καλλιέργεια, άλλη πνευματικότητά, και κατά συνέπεια άλλη ψυχικότητα, έχω τὴν πεποίθηση ότι εινε αδύνατο νά γεννηθεῖ έρωτας, έρωτας αληθινός, άξιος νά υπάρξει· μπορεί μόνο νά προκληθεῖ ένας σαρκικός πόθος, ίσως σφοδρός, αλλά πάντοτε έφήμερος. Τὸν πόθο αυτό σπανιότατα τὸν αίσθάνονται τὰ άπειρα κορίτσια κι' ούτε θέλησε ό κ. Σκουλούδης αυτόν νά προβάλλει. "Απάνω στή σαθρή του βάση οικοδόμησε ένα δράμα που άναγκαστικά στερεείται έντελῶς από δραματικότητα, άκόμη κι' από δράση. Μερικές μόνον σκηνές έχουν κάποια ήθογραφική κίνηση. "Όλο τὸ δράμα άπαρτί-

ζεται από διαλόγους, από λόγια. Κ' επειδή ό Κοκ Σκουλούδης πιστεύει πὸς ότι άνήκει στο χωριό έχει άνυπολόγητη αξία έγραψε σχεδόν όλους τούς διαλόγους σέ μιὰ διάλεξη έντελῶς ιδιωματική. "Αγνόησε ότι ή Τέχνη δέν μπορεί ποτέ νά μιμηθεῖ δουλικά, νά φωτογραφήσει πιστά, ότι δέν έχει καμιά σχέση με τὴ λαογραφία. Οί ιδιωματισμοί τοῦ διαλόγου καθιστοῦν άμέσως από τὴν άρχή τὴν άνάγνωση τοῦ δράματος του έξαιρετικά έπίπονη.

Δέν εινε άνάγκη φαντάζομαι, νά τονίσω, ότι διαφωνῶ ριζικά με τὴν πίστη τοῦ κ. Σκουλούδη Αὐτὴ θεωρῶ εγὼ όλέθρια για τὴν έξέλιξη και τὴν πρόοδο τοῦ έλληνισμοῦ. "Ομολογῶ ότι χάρηκα πὸς δέν μπόρεσε νά τοῦ έμπνεύσει ένα έργο Τέχνης. Κάποτε μπορεί κι' από μιὰ πλάνη νά έκπηγάξει ένα ωραίο έργο και θά εῖταν κρίμα ή Τέχνη νά μετέφερε ένα κήρυγμα πολὺ επικίνδυνο. Δέν μπορῶ όμως και νά μὴν άναγνωρίσω ότι μέσα στο **Σταυροδρόμι** υπάρχει ένα μήνυμα, ένας προσωπικός παλμός.

ΑΛΚΗΣ ΘΡΥΛΟΣ

"Ελλης Λαμπριδῆ

ΠΑΝΤΕΛΗ ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ· Τὸ Χρονικό μιάς Πολιτείας

Τὸ Χρονικό Μιάς Πολιτείας δέν ειναι μυθιστόρημα· δέν ειναι παιγνίδι τής ρηχῆς φαντασίας, συνθεμένο με κόπο από λογῆς κομματιαστὲς έμπειρίες, είτε μ' έξυπνάδα, ειρωνεία και λυρισμό άποτύπωση μιάς άπραγματοποίητης παράστασης τοῦ συγγραφέα, είτε ίδεατὴ άλληλουχία γεγονότων, είτε περιγραφή κοινωνικῶν ή ψυχικῶν δυναμέων που συγχροῦνται. Ειναι ένα κομμάτι ζωῆς «άνηγκιόν» σέ καθαρή θεά· ό άναγνώστης νιώθει μιὰ πικρόγλυκη νοσταλγία για τὸ άπροστέλαστο, μιάν ύψηλή άδημονία από τὴν όρμή του νά συμμεριστεῖ τὰ καθήματα κι' από τὴν ταυτόχρονη έπίγνωση πὸς δέν ειναι πραγματικά, και μιὰ συγκίνηση συνεχῆ, κανωμένη από τὴν παραστατική άμεσότητα τής γνήσιας γλώσσας τής τέχνης κι' από τὰ άπροσδόκητα συνταιριάσματα τῶν λέξεων· άπροσδόκητα, αλλά όχι κνηνημένα και περιτεχνα, άποῦ μόλις τὰ διαβάσεις, πιστεύεις πὸς έτσι θά τόλεγες, έτσι μόνο μποροῦσες και σύ νά τὸ πεις.

Τὸ Χρονικό μᾶς ιστορίζει τὸ Ρέθεμνος τής Κρήτης, όπως θά ήταν όταν έξοῦσαν οί πατεράδες μας· μᾶς τὸ ιστορίζει, που θά πει, τὸ ζωγραφίζει, τὸ συγροίζει και τὸ διακοσμεῖ. Τὰ φυσικά, άρχιτεκτονικά και κοινωνικά στοιχεία τής πολιτείας, τὸ κάστρο, ή άμμουδιά, τὸ κοιμητήρι, τὸ λιμάνι, οί εκκλησιές και οί μαχαλάδες τοῦ άρχοντοξέπεσμένου άστικού πληθυσμοῦ, συναποτελοῦνε με τούς ανθρώπους ένα άδιαίρετο σύνολο, και βρίσκονται σέ όργανική κυκλοφορία αἵματος μαζί τους. Μᾶ και τὸ κάθε πρόσωπο ειναι έκτυπο και ζωντανό, άτομική μορφή που μᾶς γίνεται οικεία σέ λίγες φράσεις και που δυσκολευόμαστε ν' άποχαιρετήσομε για πάντα, μ' όλο που τὴν έσυλλάβαμε όλύκληρη και «έκ τῶν ένδον, μέσ' από τὸ λόγο τής όργανικῆς τής ένότητας. Οί μορφές δέν ειναι ξεκομμένα άχνάρια ψυχολογικῆς κατάταξης, αλλά άνθρωποι με προσωπικά πάθη, στοχασμοὺς και περιπέτειες· ειναι όμως όλοι λουσομένοι στήν άνάσα και τὸ χρῶμα τής πολιτείας, ποτισμένοι τὸν άέρα της, σαλεύουν μέσα της αὐτόνητα, και δέ θά μᾶς έξρχονταν στο νοῦ νά τις μεταφυτέψομε άλλου.

Σέ όλες αυτές τις μορφές, που οί περισσότερες ειναι γέριες, ή τὸ λιγότερο κατασταλαγμένες, ειναι περιχυμένη μιὰ εὐγενική μελαγχολία, μιὰ έγκαρτέρηση και μιὰ άνθρωπιά. Ειναι ό άέρας που αίσθάνεται ό συγγραφέας ν' άναδίνεται από τὴ θύμησή του, θύμηση που ήσκιωσε τὰ νεανικά του χρόνια, και τοῦ έδωσε τὴν ύψηλοφροσύνη, τὴ γενναία ματιὰ και τὴν άδιαφορετὴ συμμετοχή στή ζωή

τῶν ἄλλων ἔτσι τοῦλάχιστο μού ἀρέσει νά τόν φαντάζομαι μεσ' ἀπό τὸ ἔργο του, καί δέ μ' ἐνδιαφέρει διόλου ἂν συμφωνεῖ μέ τή βιογραφικήν ἀλήθεια. Μᾶς δείχνει πὸς τοῦλαχε τὸ προνόμιο νά ζήσει σέ μιὰ πολιτεία ἀριστοκρατική στό σύνολό της, ὅπου ὅλες οἱ κοινωνικές τάξεις ἔχουνε ῥάτσα, γιατί ἐξευγενίστηκαν ἀπό τή συνεχιζομένη ἀσκησιμὴ τῶν ἴδιων τρόπων ζωῆς καί δουλειᾶς, ἐπὶ αἰῶνες. Ὁ ἐξευγενισμὸς οὗτος στηρίζεται ὄχι στήν οικονομική ἀντίθεση, ἀλλὰ στή συμβίωση, στήν ἔνωση ἀπό ἀγάπη πρὸς τὰ πράγματα καί στίς λειτουργίες τῆς δουλειᾶς. Τὰ ὄντα, παρμένα ἀπό τή φύση καί δουλεμένα ἀπό τὸ ἀνθρώπινο χέρι, συμμετέχουν στή ζέση τῶν πλασμάτων πού ἐσκυψαν πάνωθ' αὐτούς καί τὰ μετασχημάτισαν μέ τήν πνοή καί τὸ μόχτο τους· ἔτσι περνοῦν ἀπὸ τίς σελίδες τοῦ βιβλίου, στοιχεῖα τῆς οργανικῆς ὀλότητος τῆς πολιτείας ὅσο κ' οἱ ἄνθρωποι, τὰ σύμνεργα τῆς ψυρικῆς, οἱ πρᾶματιες τῶν ἐμπόρων, οἱ μογιές, τὰ ξύλα, καί τὸ κερομάστιχο τῶν ἀγιογράφων. Μυστικές ἀνταπόκρισες δένουνε τὸν τεχνίτη μέ τὸ ἔργο του· ἡ θρησκευτικὴ προετοιμασία τοῦ ἀγιογράφου μέ τὴ νηστεία, τὸ συγκρατημὸ καί τὴν πνευματικὴ συγκέντρωση, εἶναι μόνο τὸ ἀνώτατο σκαλί τοῦ δημιουργικοῦ ταυτισμοῦ μέ τὸ ὄντο καί μέ τὸ «πρᾶγμα» πού ἐμυγχώνεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ δεσπότης Διονύσιος, ἀφοῦ ἐξαγόρασε ἐπὶ ἑβδομάδες τὴν τεράστια μορφὴ τοῦ Παντοκράτορα στό θόλο, κ' ἀφοῦ συνέφερε ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια καί τὸν κόπο, πάει νά λειτουργήσει· ἀλλὰ δὲν κοιτάει νά σηκώσει τὰ μάτια του στή μορφὴ πού ἐπλάσε κ' ὄτα, ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὴν ψαλμοδία, τὸ ἀποφασίζει, τρέμοντας ἀπὸ δέος καί ταπεινώσῃ, ἡ συγκίνησή του ξεσπάει καί τὰ δάκρυα του τρέχουν ποτάμι, κ' ὄλο τὸ ἐκκλησίασμα κλαίει μαζί του. Ἀλλὰ καί στὰ παρακάτω σκαλιὰ τῆς δουλειᾶς, στήν προετοιμασίαν τοῦ ξύλου πού θὰ δελεῖ μιὰν εἰκόνα, πού τόσο μαστορικά μᾶς ἱστορίζει ὁ συγγραφέας, καί στίς ταπεινότερες τέχνες, ὅπως τοῦ ναπηγοῦ, τοῦ μαραγοῦ καί τοῦ σαμαρά, ἡ ἴδια μυστικὴ ἀρμονία πρωτοστατεῖ στήν ἐπιλογὴ καί τὴν ἐπεξεργασία τῶν ὄντων, ἡ ἴδια χαϊδευτικὴ περιφάνεια ξεχειλίζει ἀπὸ τ' ἀκροδάχτυλα τοῦ τεχνίτη.

Ὅπως κάθε φόρμα ζωῆς πού περνάει, ἔχει καί τὸ παλιὸ Ρεθέμνος τὰ παρῶνα, χιουμοριστικὰ πρόσωπα καί περιστατικά του. Ἡ ὁρμὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀξόδευτη στίς καθημερινὲς ἀνάγκες, ἡ στὸν ἐνεργὸ δημόσιο βίο, γυρίζει πρὸς τὰ μέσα καί στρέφεται πρὸς ἄπραγες, ἀλλόκοτες κατευθύνσεις. Πολλοὶ Ρεθεμνιώτες ἔχουνε χούγια παράξενα, μιὰν ἐνασχόληση τῆς καρδιάς, ἄλλος τὸ τηλεσκόπιο, ἄλλος τὴν πτητικὴ του μηχανή, κ' ἄλλος τὸ ἀεικίνητο. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, οἱ μορφές πού ἐνεργοῦν σύμφωνα μέ τὸν καθημερινὸ ρυθμὸ, ὅπως ὁ Ἀμπραμῆκος ὁ Ἐβραῖος, πού ὀργάνωσε τὴν ἐπιχείρησιν νά ξεκαθίσει τὰ καράβια ἢ οἱ δημιουργόντοι καί οἱ κρατικοὶ ὑπάλληλοι, κάνουνε μιὰ ξενότροπὴν ἐντύπωσιν ἀνάμεσα στούς ἀνιδιοτελεῖς ἐκείνους ἀνθρώπους πού ἀκουμπῶνε τὸ φιλότιμο καί τὸ ντέρτι τους στή φιλοξενία, στήν ἐμφάνισιν τοῦ μαγαζιοῦ τους, ἢ στ' «ἀλογιὰ» τους. Περιφίμη εἶναι ἡ περικοπή γιὰ τὰ ὑποζύγια τῶν Τουρκοκρητικῶν καί τὰ σελοχάλινά τους. Μόνο παλιῆς ἀριστοκρατίας ἔχουν ἀναπτύξει τὴν ἀγάπη αὐτῶν γιὰ τὰ ζωντανά, τὸν καιμὸ γιὰ τὴν ὁμορφιά καί τὴ χάρη τους. Καί ἡ ἡμερὴ ἀδιαφορία καί ἀνοχή, ἡ χωρὶς συναισθηματισμὸ φιλία, ἡ φόρμα πού εἶχε πάσει ἡ συμβίωση μέ τοὺς Τούρκους, κρατώντας τίς προετοιμασθεὶς ἀποστάσεις, χωρὶς νὰ τίς ἐκφυλίζει σὲ φανατισμὸ καί μίσος, δείχνει ἀπὸ ἄλλην πλευρὰ τὸν πολιτισμὸ τῶν Κρητικῶν, πού πιστεύω πὸς ἦτανε κάποτε πανελλήνιος. Οἱ σκηνές τοῦ ξεσηκωμοῦ τους μέ τὴν ἀνταλλαγὴ, τὰ ἐπεισόδια ὅσων κατόρθωσαν νά βαφτιστοῦνε καί νά μείνουν καί ἡ ἱστορία τῆς Φατιμῆ—Ὁρτάν, τῆς Γαλλίδας πού φέρανε οἱ στόλοι τῆς κατοχῆς κ' ὁ τελευταῖος της ἀραπότουρκος ἀγαπητικὸς τὴν ἐτοποθέτησε

λουτράρισα στό χαμάμι, εἶναι ὅλα γεμάτα βαθὺ χιούμορ καί ἀπόμακρη συμπόνηση.

Ἐνα τῆς λείπει τῆς πολιτείας ἐτούτης : ὁ συγκαρινὸς σφυγμὸς τῆς ζωῆς, τὸ ἀντίκρουσμα πρὸς τὸ μελλούμενο. Βυθισμένη στήν ἐνατένισιν τῶν περασμένων, κρατεῖ μιὰν ἀπόσταση πρὸς ὅ,τι θὰ παράλλαζε τὴ μορφὴ της, καί ἀντιστέκεται παθητικὰ στούς κοινωνικοὺς καί οικονομικοὺς μετασχηματισμούς. Εἶναι μιὰ πολιτεία πού σβύνει καί πού κρατεῖ μιὰ στοικὴν ἀξιοπρέπεια καί μιὰν αἴσθησιν τῆς φόρμας ὡς τὸ τέλος. Τὸ καρὰβι πού ρουφήχτηκε ἀπὸ τὸν ἄμμο στα ῥηχὰ καί πού τὸ ξεραμάτωσε μ' ἐγκαρτέρησιν τὸ ἴδιο τὸ τσοῦρο του, τῆς γίνεται εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ της, καί τὸ θρηνεῖ περισσότερο ἀπὸ τὸν καπετάνιο του. Σιγὰ—σιγὰ τὸ καταπίνει ὁ ἄμμος, ὡς πού μιὰ μέρα δὲ φαίνεται πιά καθόλου. Τὸ ἴδιο συναισθάνεται κ' ὀλόκληρη ἡ πολιτεία πὸς προχωρεῖ ἀργὰ κ' ἀξιοπρέπεια πρὸς τὸ δικὸ της βούλιαγμα· γι' αὐτὸ καί στὸ ξόδι τοῦ ταπεινότερου πολίτη της δὲ λείπει κανένας, κλείνουνε τὰ μαγαζιά καί σταματοῦν οἱ δουλειές, «γιατί δουλειές καί νιτερέσα δὲν πετρώσανε τὴν καρδιά κανενὸς καί χρέος μεγαλύτερο καί πιὸ βιαστικὸ δὲν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ν' ἀποχαιρέτησιν τὸ ζωντανὸ κομμάτι τῆς πολιτείας πού μαράθηκε μπρὸς στα μάτια σου». «Κ' ἡ πολιτεία συνείδησε νά μελετᾷ τὸ γραφτὸ της μέ ὑπομονὴ καί καρτερία. . . Μόνο πιζρογαμογελοῦσε τοῦ καιροῦ, φερνόντανε μέ ἀρχοντιά ἀκόμα καί στ' ὄνειρό της, τὸ χέρι της τῶξε ἔτοιμο ν' ἀποχαιρέτησιν τὰ πάντα. Ἡ περιπάθεια τούτη κ' ἡ ἀφωνὴ θλίψη ἀνοίξανε σιγὰ—σιγὰ τὸ μεράκι στήν καρδιά γιὰ κάθε ὁμορφο, γιὰ κάθε ἀπλό καί ταπεινὸ καί διαβατάριο στὸν κόμο».

Ὁ συγγραφέας δὲν κάνει κοινωνιολογία γιὰ νὰ μᾶς ὑποδείξει τίς αἰτίες, εἶτε τὸ φάρμακο τοῦ κακοῦ. Περισσότερο ὅμως ἀπὸ κάθε κοινωνιολογικὴ μελέτη θέτει μέ τὴν ἐναίσθησιν τῆς περιγραφῆς του τὸ θεμελιακὸ πρόβλημα τοῦ πολιτισμοῦ μας: τί θὰ κάνομε τίς ἀξίες τῆς ἀνθρωπιάς, τῆς ἀξιοπρέπειας, τῆς ἀρμονικῆς συμβίωσης, τῆς ἀφοσίωσης στό ἔργο καί στή φόρμα τῆς ζωῆς, πού δίνουμε περιεχόμενο καί στὸν ταπεινότερο, ψυχὴ στ' ἀντικείμενα καί βάθος στήν ὑπόστασιν τοῦ συνόλου; θὰ τίς ἀφήσομε νά χαθοῦνε καί νά βουλιάξουν, νά παρασυσροθῶν ἀπὸ τὸ στρόβιλο τῆς μηχανικῆς ἀπόρροιας ὀργάνωσης; Δὲ μᾶς παρηγορεῖ ἂν τὸ πρόβλημα παρουσιάστηκε ἄλλου καί λύθηκε κακὰ. Ἀπὸ μᾶς, πού ζοῦμε τὴ μεταβάσιν, κρέμεται μιὰ νέα λύση, πιὸ σύμφωνη μέ τὴν ῥάτσα μας. Ἀπὸ τὸ βιβλίο τοῦ Πρεβελάκη μιλεῖ ὁ ἐμφυτος πολιτισμὸς της, ἡ παράδοσιν, ὄχι σαν ἐξωτερικὸς τύπος καί μηχανικὴ ἐκτέλεσιν ἀδειανῶν κινήσεων, ἀλλὰ σάν ἐσωτερικὴ διαμορφωτικὴ ἀρχή, πού ὀρίζει τὴν φόρμα τοῦ κορμιοῦ, τῶν ἐπίπλων καί τῶν στοχασμῶν μας, τὴ νοητικὴ διάθεσιν καί τὴν ψυχόρμητὴν ἀντίδρασίν μας πρὸς τὰ πράγματα καί τοὺς ἀνθρώπους. Τὸ μεγάλο αὐτὸ ἀγαθὸ, πού ζωντάνεψε τοσο ἀτόφωτα μέσα στό Χρονικὸ, ἐξηγεῖ κάπως τὸ γενικὸ ξαλάφρωμα, τὸ συγκινημένο πιάσιμο τῆς ἀναπνοῆς πού τὸ χαιρέτησε ἀπὸ τὸ στήθος κάθε ἀναγνώστη, ἂν δὲν εἶχε αὐτὸς τέλεια χάσει τὴν αἴσθησιν καί τὴν ἐπαφὴν μέ τίς ρίζες του.

Κι' ὅμως, καί μ' ὄλο τὸ σπαραγμὸ πού ἀναδίνεται ἀπὸ τὴν ἀνακαλούμενη αὐτὴ ζωὴ, μ' ὄλη τὴν ὑποτίμησιν κάθε συγκαρινῆς μορφῆς πού συγκριθεῖ μέ τὴ ζωὴ πού σβύνει, συγκροτημένη, ἀκατάδεχτη καί καρτερικὴ, δὲν εἶναι μόνον ἀρνητικὸ, δὲν εἶναι κυρίως ἀρνητικὸ τὸ μήνυμα τοῦ Χρονικοῦ στὸν τωρινὸ παλμό. Στίς παράτες τοῦ Ρεθέμνου, παράτες μέ ἄλλοτινὴ καί ξεθυρωμένη ἢ θλιβερὴ ἀφορμὴ, ἐμπρὸς ἀπὸ τίς σεμνότερες κ' ἀχνὲς γέφυρες μορφῆς, περνοῦν οἱ νέοι, πού ὅλη ἡ παραδομένη στάσις ἀπέναντι στή ζωὴ καί τὴ δουλειά, ἐνώνεται μέ τὴν ἀθάνατη στή ρίζα τῆς ζωντανίας τῆς Κρήτης γιὰ ν' ἀποδόσουνε τὰ λιγερά τους

κορμιά, τὸ κατὰματο ἀντίκρουσμα, τὴν ἀνάλαφρη κι' ἀψία ἁρμονία στὰ κινήματα. Τὴν εὐγένεια τοῦτη δὲν τὴν «τοιμάσανε ξεπιτούτου. Τοὺς δούλεψε ὁ καιρός, ἡ ἀρχοντιά τοὺς ὠμόρφηνε, χιλιάδες χρόνια ἀνθρωποσύνη τοὺς χαρίζανε τὸ λύγισμα τοῦτο καὶ τὸ σείσιμα. Ποιά ρηγόπουλα, ἀναθρεμμένα σὲ ποιά παλιότητα, κρατοῦνε μὲ τόση ρεπιά τὸ κεφάλι τους; Ποιὸς δᾶσ' ἄλος, καὶ ποιοὶ λαγοῦτο παίζοντάς, τοὺς ἔμαθε τὴν τόση ἀλαφράδα, πού θὰ τὴ ζηλεύανε οἱ δίπλες τοῦ χοροῦ;» Ὁ «φλαμπουριάρης... πετάει τὸνα του πόδι, τὰ στήθη του σκίζουνε τὸν ἄερα, τὸ γόνατό του διπλώνει, τὸ ἄλλο ποδάρι βγαίνει μπροστά. Τὶ πράμα ἀπλό. Κι' ὅμως περπατάει κ' εἶναι σὰ νὰ χορεύει... Δὲ βιδίζει θαρρεῖς γιὰ νὰ κόψει δρόμο, βαδίζει γιὰ νὰ παίξει. Οἱ ἥσκιοι πού τοῦ ρίχνουν ἀπὸ βῆμα σὲ βῆμα τὰ σύννεφα, πού ψηλαφημαίνουνε κι' ἀντάμα πεζολατοῦνε τὸ χῶμα κ' οἱ φυλλουριές πού κοσκινίζουν ἀπὸ πάνω του τὸν ἥλιο, ὅλα ταῦτα εἶναι γιὰ νὰ παίξουνε κι' αὐτὰ μαζί του. Ὁ βηματισμὸς του σοῦ φαντάζει μὲ μιὰς πράμα ἀδιαφόρητο, πού δὲν ἔχει ἄλλο κέρδος παρὰ τὴν ὠμορφιά του... Ὅλοι πέρνουν τὸ βῆμα του καὶ κρατοῦν ὀρθὰ τὰ κεφάλια τους, σὰ νὰ τοὺς κράζουν ἀπὸ ψηλά. Κι' ὁ ἥλιος γελά ἀπὸ πάνω τους, κάνει μαλαματένια τὴ σκόνη, μαργελώνει μὲ χρυσάφι τ' ἀρχοντικά ἀναρίματα. . . Γύρισε καὶ θάμαξε τὸ Ρέθεμνος πού περνᾶ».

Μιά τόσο τέλεια ἐνωσμάτωση τοῦ πνεύματος σὲ μορφὲς δὲ βγαίνει ποτὲ μονάχα ἀπὸ νοσταλγικὴ ἐνατένιση περασμένων: παρὰ μὴνᾶει μιὰν ὑπόσταση ζωντανή, σφιχτοδεμένη, καὶ σίγουρη, μιὰ σταθερὴ ἰσορροπημένη κίνηση ἀνάμεσα στοὺς συγκαιρινούς στροβίλους, τὸ στέρεο σοφίλισμα στοὺς κόλπους τοῦ καιροῦ πού χάνει μέσα στὸ βιβλίον. τοῦτο τὸ τρομερὸ του ρεοῦμένο πρόσωπο. Πίσω καὶ πέρα ἀπὸ τὸ θρηγὸν γιὰ ὅ, τι χάνεται, πάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν ἀναλυτικὴ θεωρήσιμη καὶ τὴ σκέψη, πού μόνο ἀπελπισία θὰ μᾶς δώσει, μιὰ οὐσία συγκροτεῖται καὶ βρῖσκει τὴ φωνή της, μιὰ καθαρὰ ἑλληνικὴ βεβαιότητα καὶ ἰσορροπία.— Τὸ Χρονικὸ εἶναι θετικὸ κι' ἀνιψωτικὸ ἔργο: ἡ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ ἀντικείμενόν του εἶναι τόσο τέλεια ὑπολογισμένη, ὅπου τοῦτο, χωρὶς νὰ χάνεις τὴν παραμικρὴ γραμμὴ καὶ σιὰ του, συνθέεται σὲ ὁλόκληρη θέα, σὲ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα. Ὁ σπαραγμὸς, ὡς σπαραγμὸς, εἶναι χαρὰ, καὶ ἡ μελαγχολία παρεμβάλλεται σὰν ἀγανὸς πέπλος ἀνάμεσα στὴν ὀμὴ πραγματικότητα καὶ στὰ μάτια σου. Κλείνοντάς τὸ Χρονικὸ, ἀναθυμάσαι τὴν Ὀμηρικὴ ἔκφραση πού ἐξηγεῖ τὰ δάκρυα πού σταλάζουν ἀκόμα στὰ βλέφαρά σου: «τάρπεν γόιο».

Ἔστερ' ἀπὸ τοῦτα φαίνεται μάταιο νὰ μιλήσω γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ Χρονικοῦ. Θάναί σὰ νὰ χωρίζω τὴ σάρκα ἀπὸ τὴν ψυχὴ, σὰ νὰ κάνω ἀνατομία κυτάζοντας τὸν πιὸ χαριτωμένον χορὸ. Τόσο ἀφεγάδιαστο εἶναι τὸ συνταίριασμα τῆς κίνησης μὲ τὸν ἦχο, τῆς ὑποβλητικῆς ρίξας κάθε λέξης μὲ τὴ ζωντανὴ σημασία της καὶ μὲ τὸ δέσιμο στὸ συγκείμενο. Ἄν μνημονεύω χωριστὰ τὴ γλῶσσα, εἶναι μόνο γιὰ νὰ ἐξάρω τὴν ἀπτή, αἰσθησιακὴ χαρὰ πού δίνει μόνη της ἡ κάθε φράση, τὸ χρώμα, τὸν ἦχο καὶ τᾶγγιγμα τῆς ζωντανῆς παρουσίας τῆς μουφῆς σὲ κάθε λόγο. Ἄν ἡ ἱστορικὴ καταγωγή τῆς ρίξας μᾶς ἕπ ο β ἄ λ λ ε ι ὁλόκληρη τὴν ἔμφυτὴ μας σύνδεση μὲ τὸ ὕλικόν τῆς φυλῆς μας, τὸ συγκροτημένον τους δέσιμο π ρ ο β ἄ λ λ ε ι στέρεα σώματα, καμωμένα ἀπὸ χειροιαστή οὐσία. Χωρὶς πεισματικὴ ὑπερβολή, χωρὶς θεωρητικὴν ἀντίκρουση, ἡ γλῶσσα τοῦ Χρονικοῦ ἔχει ἀποτινάξει τὴ σκουριὰ τῆς λόγιας παράδοσης, τὶς ἀφηρημένες ἄχρωμες λέξεις, τὴ μεταφορὰ ἀνυπόστατων διακρίσεων ἀπὸ δεῦτερον χέρι. Ἀνάμεσα στὴν κυριολεξία τοῦ ἀπτοῦ ἀντικειμένου καὶ στὴν ἔκφραση τοῦ ἀφηρημένου στοχασμοῦ ἡ κυκλοφορία εἶναι τόσο στρωτὴ, πού δὲ νιώθεις τὴ μετάβαση ἀπὸ τὸ ἓνα στὸ ἄλλο. Ὁ συγγραφέας ἐκδηλώνει τὸν ὁλοκληρωμένον ἄνθρωπον, πού εἶναι μαζί αἰσθησις

παραστατικὴ καὶ πνεῦμα, καὶ πουθενὰ δὲ βλέπεις τὸ ρῆγμα, ἀπ' ὅπου ἡ δῆθεν «ἀνεπάρκεια» τῆς δημοτικῆς «πλουτίζεται» μὲ τὴ σαβοῦσα τῶν μεταφερμένων ἐνοιῶν. Γιατὶ καὶ οἱ αἰσθησις καὶ ὁ στοχασμὸς, καὶ ἡ συλλογὴ καὶ τὸ συναίσθημα, πηγάζουν ἀπὸ μιὰ ρίζα: τὸ ἐνιαῖα φύση τοῦ Ἑλληνα.

Ἄπὸ τὴ γλῶσσα τοῦ Χρονικοῦ βγαίνει ἓνα μεγάλο δίδαγμα: πὼς δὲν εἶναι κῆμα πολὺ ἀργὰ γιὰ ν' ἀνασκάψουμε τὶς πηγὲς μας, ν' ἀναβρῶσει ἡ νερομάνα τῆς ἀτόφουας γλῶσσας μας; ν' ἀφανιστεῖ ὁ διχασμὸς; πού τὴν ἔχει φορτώσει νεκρὰ στοιχεῖα, νὰ ζωντανέψει καὶ νὰ γίνῃ διάφανο ἀπὸ νόημα καὶ παρουσία, πηχτὸ στὸ χέρι, βαρὺ στὸ νοῦ, τὸ ἀντικείμενο, δηλ ὅλη ἡ φύση, ὅλα τὰ πράματα, ὅλοι οἱ στοχασμοί. Ἐνόμιζα ἄλλοτε πὼς δυὸ τέτοιες εὐκαιρίες εἶχανε χαθεῖ γιὰ τὸ ἔθνος μας: ἡ πρώτη ὅταν ὁ Ἐρωτόκριτος πῆγε νὰ γίνῃ δημοτικὸ πανελλήνιον τραγοῦδι μετὰ τὴν ὑποταγὴ τῆς Κρήτης στοὺς Τούρκους: ἡ δεύτερη, ὅταν ἡ Ἐπανησιακὴ λογοτεχνία πρόλαβε, ἀλλὰ δὲν ἐμετάστρεψε τὸ κῆμα τῆς Φαναριώτικης ἀνουσότητος. Παρουσιάζεται ἴσως τώρα καὶ μιὰ τρίτη εὐκαιρία, δυσκολώτερη νὰ τὴν ἀρπάξουμε, γιατί χρειάζεται πολλὴ ἀνάδρομη πορεία. Κ' ἡ εὐκαιρία τοῦτη εἶναι πάλι συνθεμένη ἀπὸ τὶς δυὸ πηγὲς ἀτόφουου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὰ Ἐφτάνησα καὶ τὴν Κρήτη. Θάπρεπε νὰ μελετηθεῖ, ν' ἀποδεικτωθεῖ καὶ ν' ἀσκηθεῖ συστηματικὰ ἀπὸ ὅσους θέλουνε τὰ γράφουν, ἡ γλῶσσα τοῦ Λευκαδίτη Σικελιανοῦ καὶ τῶν Κρητικῶν Καζαντζάκη καὶ Πρεβελάκη καὶ μὲ τὸ μέτρο τῆς νὰ ζυγιστοῦν καὶ νὰ ξαναεισαχτοῦν οἱ μικρότερες, μὰ καθαρὲς πηγὲς ὅσων ἐπροσηγήθησαν. Πολυλᾶ, Θεοτόκη, Δασκαλάκη, κ.ἄ. ὅσο ν' ἀποτελεστεῖ τὸ ἀδιαίρετο σύνολο πού ν' ἀξιοθεῖ νὰ ὀνομαστεῖ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα τοῦ αἰῶνα μας.

Τὶ εἶναι ὁ ἄνθρωπος πού πέταξε μὲς' στὴν ἀνάβαθμὴ λογοκοπία τῶν φιλολογικῶν κύκλων γύρω ἀπὸ φανταστικὰ προβλήματα, τὸ ἐξᾶισιο αὐτὸ βιβλίον, σὰ χαριτωμένη κι' ἀσύνειδη πρόκληση; Ὁ κριτικὸς πού ἀναζητεῖ ψυχολογικὰ συμπελέγματα, ἐπιδοράσεις σχολῶν ἢ μεταφορὰς ἀτομικῶν βιωμάτων, δὲ θὰ βγεῖ φωτισμένος ἀπὸ τὸ ἔργο. Ὁ συγγραφέας κραταίει τὴν ἀπόστασίν του, καὶ σέβεται τὸ καλὰμ του ὁ ἀτομικὸς ἄνθρωπος δὲν παρουσιάζεται πουθενὰ, δὲν ἀνασκαλεῖται προσωπικὲς θύμησης, κ' ἐμπιστεύεται στὴ δική σου ἀνθρωπιά γιὰ νὰ νιώσεις τὸν οἶχτο, τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν πλαστικότητα τῶν προσώπων του, τὴ στάση του ἀπέναντι στὰ πάθη πού σοῦ παρασταίνει. Ἀραὶ καὶ τοῦ, πετάει σὰν ἓνα «ὠϊμέ», ἀρχαῖον χοροῦ, ἢ ἓνα «ἄϊον, ἄϊον». «τῶχο ἀκουστά» καὶ μιλάει στὸ πρῶτον πρόσωπο. «Κάθομαι καὶ τὰ γράφω ὅλα τοῦτα κ' ἡ καρδιά μου σκίζεται, καὶ τὰ μάτια μου σκοτεινιάζουν ἀπὸ τὰ δάκρυα. Μέσα σὲ τοῦτο τὸν καιρὸ καὶ τὴν ψυχρόνηση πού μὲ πιάνει ξαφνικά, μοῦ φαίνεται ἄχρηστο νὰ τᾶχο ἀκόμα μὲ τὰ χαρτὰ καὶ τὰ κοντύλια, καὶ μοῦχρηται νὰ τὰ χτυπήσω ὅλα χάμω, γιὰ νὰ παραδοθῶ ὀλόβολος στὴ θλίψη μου».—«Πονόψυχος πολὺ δὲν εἶμαι, μὰ δὲ μποροῦσα νὰ μὴ μιλήσω γιὰ τοῦτη τὴν ἀδικία».—«Τὸ πὼς ζωγραφίζονταν τὸ κάθε εἰκόνημα, αὐτὸ εἶναι ὀλάκαιρο παραμῦθι, πού ἂν ἐγὼ μπορῶ σήμερον νὰ τὸ βάλω στὰ χεῖλιά μου, εἶναι γιατί κρατοῦσα μιὰ φορὰ κοντύλι ζωγράφου στὰ χεῖριά μου, καὶ τὸ παραμῦθι τὸ ξεσκόλισα ζωγραφίζοντας».—Οἱ ἀναφορὰς ἐποῦτες σ' ἓνα πλασματικὸν συγγραφέα, ἀπλοϊκὸ κ' εὐκολόπιστο, πού ἂν ἦτανε τέτοιος, δὲ θὰ μποροῦσε βέβαια οὔτε τὰ περιστατικὰ του νὰ συνθέσει, οὔτε τὸ λόγο του νὰ δέσει μὲ ὅλο ἐπιλογή καὶ μαστοπία, κάμανε πολλοὺς νὰ συμπεράνουνε τὴν ἐπιτήδευση σ' ἓνα τὸ βιβλίον. Ἰσως ἀλήθεια πέφτουνε πολλὲς γιὰ τὸ μάκρος του, γιατί παρέθεσα μόνο τὶς πιὸ χτυπητές, κ' εἶναι πολλὲς ἄλλες. Ἄπὸ μέρους μου θὰ προτιμοῦσα νὰ λείπουν ὀλωσδιόλου, γιατί φυσικὸν εἶναι, ἐκεῖ πού ὁ συγγραφέας δὲν ἔχει νὰ περιγράψει ὀρυτὰ ἀντικείμενα ἢ καταστάσεις ἀνθρώπων πού μπορεῖ νὰ πλάσει ἐξ ἀρχῆς μὲ

τή φαντασία του, αλλά να υποκαταστήσει στον έαυτό του έναν άλλον, διαφορετικό στην ψυχρυστασία, να τονίζει υπερβολικά τὰ χαρακτηριστικά του, για να μās τόν κάνει πιο πιστευτό. Όχι πώς παραλλάζει τή γοητεία του βιβλίου ή λεπτομέρεια τούτη τó εναντίο μάλιστα. Άν είσαι άρκετά καθαρός και πρωτόγονος να τó χαιρείς σά ολοσώματη αλήθεια, σου ρχεται να ευχαριστήσεις τó συγγραφέα, που σου δείχνει, κρατώντας σε από τó χέρι και περιδιαβάζοντας μαζί σου τά περασμένα, ποιό είναι τó πιο θλιβερό κι' άξιολύπητο, τó χαρούμενο και τó μορφο κι' άν είσαι πάλι άρκετά σοφιστεμένος, χείρεσαι τó πώς κατόρθωσε να φορέσει τó ξένο τούτο πρόσωπο, σάν εφαρμοστή πανοπλία, και να παίξει μαζί σου τó άψηλό και τραγικό παιγνίδι τής τέχνης.

«Τέτοια ώρα νυχτερινή κι' άνοιξιάτα βάνω κι' εγώ στο νού μου τó Ρέθემνος και γυρίζω κοντά του. Έβγαλα από τόν πόνο του τούτο τó Χρονικό, που άν και λυπητερό. παρηγόρησε τήν ψυχή μου στην ξενητιά και του τó φέρνω. Τó κρατώ σάν τάμα πάνω στην καρδιά μου, δέν ξέρω πώς να τó άποχωριστώ και να τó δώσω. Θάθελα να ναι κι' αυτό λουλουδισμένο μυρισμένο, άπ' ότι καλύτερο έχω στα στήθη μου και δυνατό μέσα στον καιρό. Θά τóθελα να ζει και σήμερα, και αύριο, και πάντα και να μη χάσει ποτέ τή μυρουδιά του. Θά τóθελα άθάνατο, για να πάει ενάντια στη μοίρα του Ρεθέμνου, και τής κάθε πολιτείας πούναι από πέτρες και κεραμίδια. Θάθελα έδω—μέσα να ζήσει τó Ρέθემνος, να ζήσει μέσ' από μένα, πούμαι κομμάτι δικό του, κι' ό λόγος μου, σοθετός και καλόδετος σά ζωντανό κορμί να περάσει τή θύμησή του μέσ' από τή θάλασα του καιρού, πώς πέρασε από τó φουσκωμένο νερό ό Άγιος Χριστόφορος τó θείο τó βρέφος.»

Σκηνικό άπ' τó έργο «Σχολείον Κακογλωσσιάς»

Τό θέατρο

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΘΕΑΤΡΟΝ : «Ο Ίδανικός σύζυγος».—«Σχολείο Κακογλωσσιάς». ΚΟΤΟΠΟΥΛΗ : «Αΐθουσα Άναμονής».—ΑΝΔΡΕΑΔΗ : «Έντα Γκάμπλερ».

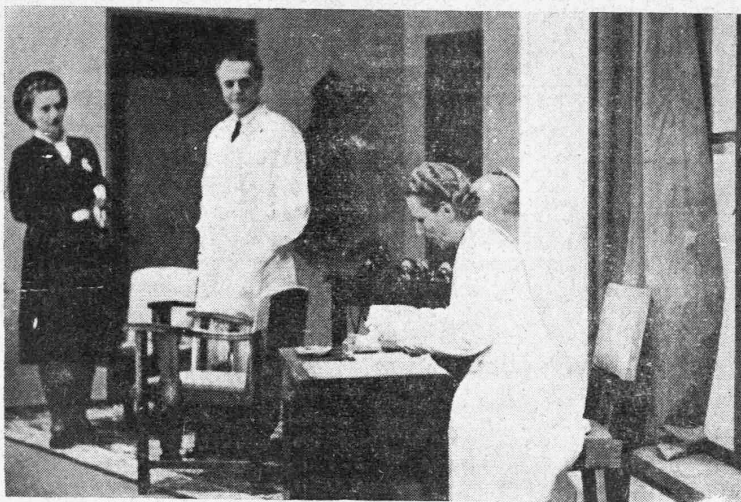
Ύστερα από τήν έπιτυχία του «Βασιλέως Λήρ» τó Βασιλικό θέατρο μās έδωσε κ' έφέτος άλλο έργο του Όσκάρ Ουάιλντ : «Ο Ίδανικός σύζυγος». Όπως και τó περυσινό : «Η Βεντάλια τής Λαίδης Γουΐντερμην» έτσι και τούτο, παρ' όλη του τήν ισχνή υπόθεση, κρατά άδιάπτωτο τó ενδιαφέρον του θεατοú και τόν γοητεύει με τόν έξυπνότατο και χαριτωμένο διάλογο, όπου οι φράσεις και οι λέξεις διαδέχονται ή μιá τήν άλλη, σ' ένα άέναιο παιχνιδίωμα δροσιάς και τσαχπινιάς. Μά τó έργο τούτο του άγγλου συγγραφέως θά είχε σχετικήν άξία άν περιοριζόταν μονάχα σ' αυτό. Τόσο από τó μύθο όσο κι' από τó παρουσίασμά του στη σκηνή βγαίνει ένας ανθρώπινος τόνος, ικανός να μās άναγκάσει να σκεφθοúμε πώς ή ανθρώπινη έπιείκεια και καλωσύνη για τά σφάλματα των άλλων είναι ένα δώρο του Θεοú. Τó ήθικό δίδαγμα του έργου είναι ότι πρέπει να συγχωρούμε και τó νεανικό σφάλμα του Λόρδου Τσίλτερν μās δείχνει με τόν πιο καθαρό τρόπο ότι μπορεί ή συγγνώμη να είναι ή άφετηρία για μιá ζωή, γιομάτη έμπιστοσύνη άμοιβαία και γιομάτη άκλόνητη ευτυχία, μιá ευτυχία που λίγο έλειψε να καταστραφεί. Πλάί όμως σ' αυτό, πόση ένυπάρχει σάτυρα για τήν κοσμική ζωή, και πόσο χιούμορ που διασκεδάζει τó θεατή! Ούτε μιá στιγμή δέν αισθάνεται πλήξη παρακολουθώντας τόν «Ίδανικό σύζυγο» και οι παραδοξότητες που προμελετημένα τίς βάζει στα χείλη των ήρώων του ό Ουάιλντ είναι φαινομενικές. Κάτω άπ' αυτές κρύβεται ό ανθρώπινος οίκτος, ή άγάπη για τόν πλησίον.

Τó τρίτο έργο τής έφετεινής περιόδου του «Βασιλικού θεάτρου» ήταν κι' αυτό άγγλικό. Θάλεγε κανείς ότι τώρα μόλις ή Έλλάς άνακάλυψε τή θεατρική άγγλική φιλολογία και βιάζεται να τή γνωρίσει. Έτσι τελευταία «μπουχτίσαμε» κυριολεκτικά από άγγλικά έργα, άν λάβωμε υπ' όψει μας και τήν Κατερίνα Άνδρεάδη, που έπιμένει «ν' άγγλοφέρνει» και ν' άγνοεί τή νεώτερη έλληνική παραγωγή. Τó «Σχολείο Κακογλωσσιάς» του Σέρινταν, διασκευάσθηκε μ' έπιτυχία από τούς Άγγελον Τερζάκη και Λέοντα Κουκούλα. Οι διασκευαστές, όπως τόνισαν δι' άρθρα τους και στο πρόγραμμα, άντιμετώπισαν τεχνικές δυσχέρειες με τίς 13 σκηνές του Σέρινταν και προτίμησαν για τήν ένότητα του τόπου και του χρόνου να μās δώσουν τó χαριτωμένο τούτο έργο σέ πέντε πράξεις και εικόνες. Η κωμωδία αυτή, που δέν είναι ή καλύτερη του συγγραφέως—οί «Άντίζηλοι» θεωρούνται τó άριστούργημά του,—έχει δυο κεντρικές ιδέες, τήν σάτυρα τής κακογλωσσιάς και τήν ύποκριτική ήθικολογία. Και πάνω σ' αυτές πλέκονται χαριτωμένα άληθινά έπεισόδια κι' εύρηματα που διασκεδάσαν υπερβολικά τó έλληνικό κοινό, χάρις στην ώραία σκηνοθεσία του Μουζενίδη, στα γοητευτικά και περιφημα κοστουμία του Φωκά, με τά άρμονικά χρώματα και σχέδια και στην όλην έκτέλεση που έφερε τή σφραγίδα μιās καλλιτεχνικής και άψογης, από κάθε άποψη, έρμηνείας.

Τό Θέατρο Κοτοπούλη μᾶς ἔδωσε τὸ πρῶτο ἑλληνικὸ ἔργο ὕστερα ἀπὸ τὴν ἡμικρατικοποίησή του. Ἡ «Αἴθουσα ἀναμονῆς» τοῦ Ἀλέκου Λιδωρίκη ἔχει ὡς πυρῆνα τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀνθρωπίνης εὐτυχίας. Τὸ πρόβλημα τοῦτο πού ἀνέκαθεν ἀπασχόλησε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἰδιαίτερα ἐκείνους πού γράφουν, ἔδωσε τὴν εὐκαιρία στὸν Λιδωρίκη νὰ μᾶς δείξει τὶς ἀνησυχίες του καὶ τὶς βαθυτέρες προθέσεις του ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος. Δημιουργικὰ ἡμπορεῖ νὰ πεί κανεὶς δὲν πέτυχε, γιατί τὸ ἔργο του, παρὰ τὴν εὐγένεια πού τὸ διαπνέει, παρὰ τὸν κομψὸ τοῦ διάλογο καὶ παρὰ τὴ γνῶση τοῦ θεάτρου πού ἔχει ὁ συγγραφεὺς, σοῦ ἀφίνει τὴν ἐντύπωση σὰ σύνολο σὰν κάτι πού δὲν ὀλοκληρώθηκε, πού δὲν ἀπέκτησε πλαστικὸ βᾶρος. Βέβαια ἡ δράσις εἶν' ὅλη ἐσωτερική, μὰ τὴν ἐσωτερικότητα αὐτή, ὁ Λιδωρίκης δὲν μπόρεσε νὰ τὴ συλλάβει σὰν καλλιτέχνημα. Οἱ τύποι του φλυαροῦν καὶ φλυαρῶντες λέγουν συχνὰ κοινοτοπίες φιλοσοφικές πού σ' ἀφίνουν ἀσυγκίνητο καὶ προκαλοῦν τὴν εἰρωνία, κι' ὕστερα πολλοὶ ἀπ' αὐτούς δὲν εἶναι ἀληθινοὶ καὶ ἀρκετὰ ἐπεισόδια εἶναι ψευτικά, ὅπως τῆς γυναίκας, τῆς ἡρώιδος πού εὐθὺς πέφτει στὴν ἀγκαλιά τοῦ ἄλλου γιατροῦ, παρατώντας τὸν ἄντρα της, εὐθὺς ἀμέσως μόλις ἀκούσει δυὸ τρυφερὰ λόγια. Δὲν ἔχει καμμιά ἀντίδραση σὰ γυναίκα, καμμιά πάλι δὲ γίνεται μέσα της.

Ἡ ἐρμηνεὶα ὑπῆρξε ὅ,τι καλύτερο, ἀπὸ τὴν Κα Κοτοπούλη καὶ τοὺς συνεργάτες της, πού προσπάθησαν νὰ δώσουν ζωὴ σὲ ἀνθρώπους πού, ἀπὸ ἀδυναμία τοῦ συγγραφέως, δὲν εἶχαν καμμιά ζωὴ. Οἱ τύποι τοῦ Λιδωρίκη εἶναι μᾶλλον σκιτοσαρισμένοι, ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς εἶν' ἀκόμα νέος, ἔχει εὐγένεια κι' ἀνησυχίες καὶ δὲ μπορεῖ παρὰ μιὰ μέρα νὰ μᾶς δώσει ἔργα πολὺ πιὸ ἐνδιαφέροντα καὶ πιὸ καλλιτεχνικά. Τὸ σκηNIKὸ τοῦ κ. Κ. Λάσκαρη ἦταν γοητευτικὸ καὶ πρωτότυπο στὴν ὅλη του σύλληψη.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΣκηNIKὸ ἀπὸ τὸ ἔργο «Αἴθουσα Ἀναμονῆς»

Σημειώματα

Ἡ ἔκδοσή μας

Ἀρκετὰ καθυστερημένο βγαίνει καὶ τοῦτο τὸ τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ μᾶς ὅπως θὰ βγει καὶ τὸ ἐπόμενο. Γι' αὐτὸ ὅμως πιστεύουμε νὰ μᾶς συγχωρήσουν οἱ ἀναγνώστες μᾶς σὰν μάθουν πῶς ἡ καθυστέρηση δὲν ἔχει ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τοῦ νὰ μπόρουμε ἀπὸ τὸ τρίτο τεῦχος κι' ὕστερα νὰ τοὺς προσφέρουμε ἓνα ταχτικὸ κι' ἐπιμελημένο δεκαπενθήμερο περιοδικό.

Ἡ κυκλοφορία τοῦ βιβλίου

Τὸ θέμα τοῦτο θὰ ἐξακολουθεῖ ἀσφαλῶς ἐπ' ἀπειρον νὰ ἀπασχολεῖ φιλολογικῶς τοὺς φιλολογοῦντας κι' αἰώνια θὰ ἐπιρρίπτουν τὶς εὐθύνες ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στὸ δυστυχισμένο κοινὸ πού κατὰ τὴ γνώμη τους πρέπει νὰ διαπαιδαγωγηθεῖ κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη στὶς ψηλές τιμές τοῦ βιβλίου. Γιατί ὅμως οἱ φιλολογοῦντες κύριοι δὲν θέλουν νὰ ἐμβαθύνουν πιὸ πολὺ στὴν πραγματικότητα καὶ ν' ἀνακαλύψουν τὴν ἀλήθεια; ἀπὸ ἀβρότητα μήπως; ἀλλὰ τότε γιατί γράφουν; γιὰ νὰ γεμίσουν ἀπλῶς τὶς στήλες τῶν περιοδικῶν; ὅπως καὶ νᾶχει τὸ πρᾶμα ἢ ἀλήθεια εἶναι μιὰ. Δὲν ὑπάρχουν ἑλληνες συγγραφεῖς ἢ πολὺ ὀλίγοι πού νᾶχουν τὴ δύναμη νὰ μιλήσουν μέσα στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστη καὶ νὰ τὸν συγκινήσουν. Ὅσο γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ βιβλίου, πέρνοντας ὡς βάση τὸ ἡμερομίσθιο τοῦ ἐργάτη, ἢ Ἑλλάδα εἶναι ἡ μόνο χώρα πού δίνει σὲ τόσο χαμηλές

τιμές τὰ ἐγκεφαλικά της προϊόντα, ἐνῶ ἀντίθετα σὲ ὅλα τὰ Ἑυρωπαϊκὰ κράτη κοστίζουν πολὺ περισσότερα.

Ἡ ὀργάνωση

Μεγάλῃ ἐντύπωση μᾶς προξένησε ἡ ἰδέα πού ρίχνει ἓνα φιλολογικὸ περιοδικὸ γιὰ τὴν ἴδρυση ἐκδοτικῆς ὀργάνωσης ἀπὸ τὴν ἐταιρία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν! νὰ μιὰ ἰδέα πρωτότυπη ἀλλὰ καὶ ἀσυμβίβαστη μὲ τὸ πνεῦμα τῆς λογοτεχνίας; ὅταν ἀπάνω στὸ λογοτεχνικὸ βιβλίον ἀρχίσουμε νὰ θέτουμε ἐπισημες σφραγίδες δὲν θὰ κάμουμε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐμποδίσουμε τὴν πνευματικὴ μᾶς ἐξέλιξη. Τὸ βιβλίον τοῦ νέου πού δὲν θὰ φέρει τὴ σφραγίδα τοῦ ἐκδοτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ἐταιρίας λογοτεχνῶν, γιατί δὲν θὰ εἶναι ἀκόμη μέλος της, θὰ παραγκωνιστεῖ, θὰ πεταχτεῖ, θὰ ἐξαφανιστεῖ ἀκριβῶς γιατί δὲν θᾶχει ἐπάνω του τὴν ἐπίσημη σφραγίδα. Καὶ ποιὸς μᾶς λέει πῶς ἓνα τέτοιο βιβλίον δὲν θὰ κλεῖ μέσα στὶς σελίδες του περισσότερη οὐσία ἀπὸ πολλὰ ὄριμα τοῦ ὀργανισμοῦ; Ἄς ἀφίσωμε τὴν τέχνη νὰ βαδίζει μόνη της κι' ἀνενόηλη γιατί μόνο ἔτσι θὰ φτάζει στὴν ἐξέλιξη κι' ἂν θέλουμε καὶ μεῖς νὰ συμβάλουμε στὸ ἔργο τους ἄς φροντίσουμε νὰ βροῦμε τρόπους πιὸ κατάλληλους καὶ πιὸ ἐξυπηρετικούς. Ἡ τέχνη δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ὀργανώσεις γιατί ὅταν ὑπάρχει ἔχει καὶ τὴ δύναμη νὰ ἐπιβάλλεται μόνη της.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Ι. Γ. ΓΡΥΠΑΡΗ «Τραγωδίαι τοῦ Αἰσχύλου Α΄ Β΄ τόμος»

Γ. Κ. ΚΑΡΙΩΤΑΚΗ «Ἄπαντα»

ΚΛΕΩΝΟΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ «Δέκα Ἑλληνες Λυρικοί»

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΥΚΑΛΛΑ «Ἐλντοράντο», ποιήματα

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΤΡΙΔΗ «Ψυχῆς Ἀντίλαλοι» ποιήματα

ΤΩΝΗ ΖΑΧΑΡΑΚΗ «Αἰώνια Μελωδία» σύγχρονη τραγωδία

ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ «Ὁ Μύθος τῶν Σταγόνων»
ποιήματα

ΜΙΚΗΦ. ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ «Τὸ ταξίδι τοῦ Ἀρχαγγέλου»
ποιήματα

ΠΕΤΡΟΥ ΩΡΟΛΟΓΑ «Οἱ συγγραφεῖς καὶ ἡ ἐποχή τους»
(κριτικὸ δοκίμιο)

ΠΕΤΡΟΥ ΣΠΑΝΔΩΝΙΔΗ «ἐποχὴ πού ἀγαπᾷ τὸν ἑαυτό της»
(κριτικὸ δοκίμιο)